

BUDOVANIE MOSTOV

Podpora duševného blaha, učenia sa,
osobnostného rozvoja a
integrácie maloletých detí utečencov a
migrujúcich detí v Grécku

PREKLENUTIE
PRIEPASTI

INTERNATIONAL
STEP by STEP
ASSOCIATION

Budovanie mostov – preklenie priepasti

Podpora duševného blaha, učenia sa, osobnostného rozvoja
a integrácie maloletých detí utečencov a migrujúcich detí v Grécku

*Príručka pre učiteľov materských škôl
pracujúcich v utečeneckých táboroch*

refugees
trauma
initiative

Redakcia: Zorica Trikić | vedúca programová manažérka | organizácie ISSA, Holandsko
Nektarios Stellakis | odborný asistent | Univerzite v Patrasi, Grécko

Návrh a grafická úprava: Branko Djukanovic

Návrh a grafická úprava (jazykové verzie): Judit Kovács | Createch

Jazyková korektúra (angličtina): Ruzica Rosandic

Preklad (slovenčina): Zuzana Kusá

Jazyková korektúra (slovenčina): Martina Gendová

© ISSA – International Step by Step Association | University of Patras | Refugee Trauma Initiative | 2020.

Všetky práva vyhradené.

Vydala ISSA – International Step by Step Association | Leiden, Holandsko

Pod'akovanie

Táto príručka je výsledkom spoločného úsilia organizácie International Step by Step Association (ISSA), Katedry pedagogiky a vzdelávania v ranom detstve Univerzity v Patrase a organizácie Refugee Trauma Initiative (RTI). Osobitná vďaka patrí prof. Dr. Nektariosovi Stellakisovi z Univerzity v Patrase, Zarlashti Halaimzai a Rojene Tatour z RTI a Zorici Triki z ISSA.

Ďakujeme aj Dr. Marii Vasiliadou, odbornej asistentke pre výtvarnú výchovu z Frederickovej University na Cypre, a Dr. Sevasti Paide, bývalej koordinátorke pre vzdelávanie detí utečencov na ostrove Chios.

Ďakujeme za podporu Gréckemu ministerstvu školstva a náboženských záležitostí, najmä Gelly Aroni a Ifigeneii Kokkali, koordinátorke vedeckého tímu Dr. Paraskevi Trouki a vedúcemu Inštitútu pre politiku v oblasti vzdelávania Dr. Gerasimovi Kouzelisovi.

K tejto príručke prispeli veľkým dielom aj študenti z Katedry pedagogiky a vzdelávania v ranom detstve Univerzity v Patrase, ktorí sa zúčastnili na letných programoch a pracovali v škôlkach v utečeneckých táboroch na Egejských ostrovoch, a všetci zaničení pracovníci programu RTI.

V neposlednom rade ďakujeme nadácii Open Society Foundations za ich veľkorysú podporu z programu Early Childhood Program.

Táto príručka vznikla s finančnou podporou z programu Early Childhood Program nadácie Open Society Foundations v rámci projektu *Children on the Margins: Building Bridges – Bridging the Gap. Supporting wellbeing, learning, development and integration of young refugee and migrant children in Greece* (Deti na okraji spoločnosti: Budovanie mostov – preklenie priepasti. Podpora duševného blaha, učenia sa, osobnostného rozvoja a integrácie maloletých detí utečencov a migrujúcich detí v Grécku).

Podpora z programu Early Childhood Program nadácie Open Society Foundations neznamená súhlas s jej obsahom, ktorý vyjadruje výlučne názory autorov.

Obsah

Úvod	5
I. Vytvorenie bezpečného, podnetného, dobre organizovaného prostredia vhodného pre deti v utečeneckých táboroch a prijímacích centrách	8
1. Štruktúra a organizácia programu a intervencie	8
Prístup k materskej škole	8
Spoznajte deti ešte predtým, než začnú chodiť do materskej školy	8
Fyzické prostredie	9
Tipy na vytvorenie vlúdneho a inkluzívneho prostredia v materskej škole	10
Personálne zabezpečenie	11
Etický kódex	12
Vedenie záznamov	12
Trvanie programu a denný rozvrh	13
2. Poskytovanie psychologicko-sociálnej pomoci deťom a rodinám utečencov	15
Nadväzovanie vzťahov	16
Podpora celostného vývoja dieťaťa – všetky stránky vývoja dieťaťa	17
Vyrovnávanie sa s ťažkou životnou situáciou v detstve	18
Aktivity a hry na uvoľnenie, zmiernenie stresu a agresivity u detí, v komunite a v záujme budovania tímu	20
Rozvíjanie odolnosti u detí	23
Aktivity na budovanie sebaúcty a úcty k rozmanitosti	24
Tipy na riešenie konfliktov a incidentov prameniacych z diskriminácie	29
Zmierňovanie stresu v rodinách a u rodín	30
3. Pomoc deťom, ktoré nehovoria po grécky	32
Aktivity podporujúce učenie jazyka	37
II. Príprava a podpora učiteľov materských škôl	53
Posúdenie potrieb	53
Školenie	54
Kontinuálny profesijný rozvoj a podpora	57
Záverečné pripomienky	58
Citácie	59

Úvod

Túto príručku vypracovala organizácia International Step by Step Association (ISSA), Katedra pedagogiky a vzdelávania v ranom detstve Univerzity v Patrase a organizácia Refugee Trauma Initiative (RTI), ktoré v spolupráci s Gréckym ministerstvom školstva a náboženských záležitostí realizovali projekt s názvom *Children on the Margins: Building Bridges – Bridging the Gap. Supporting wellbeing, learning, development and integration of young refugee and migrant children in Greece* (Deti na okraji spoločnosti: Budovanie mostov – preklenutie priepasti. Podpora duševného blaha, učenia sa, osobnostného rozvoja a integrácie maloletých detí utečencov a migrujúcich detí v Grécku).

Hlavným cieľom tejto príručky je pomáhať učiteľom pracujúcim v materských školách v utečeneckých táboroch na Egejských ostrovoch pri práci a usmerňovať ich prácu. Môže sa však využiť aj v rôznych iných materských školách. Príručku môžu samostatne používať učitelia aj ich mentori a nadriadení a iní poskytovatelia odbornej prípravy.

Materiály v tejto príručke obsahujú rôzne prístupy, získané poznatky a príklady z rôznych reakcií na pomoc utečencom, ktorú partneri poskytovali, ako napríklad: práca organizácie ISSA v Nemecku v reakcii na pomoc utečencom v spolupráci s Regionálnym úradom UNICEF pre Európu a Strednú Áziu (ECARO) a Úradom jednotnej reakcie UNICEF v Nemecku v rámci projektu *A Flying Start*, program *Baytna* a projekty organizácie RTI realizované v Solúne a program, ktorý realizovali študenti Katedry pedagogiky a vzdelávania v ranom detstve Univerzity v Patrase v prijímacích a identifikačných centrách vo východnom Egejskom mori v lete 2018 a 2019.

Aktivity a prístupy odporúčané v tejto príručke možno použiť v podobe, v akej sa v nej opisujú, ale takisto by mali slúžiť ako inšpirácia pre učiteľov materských škôl a všetkých, ktorí im pomáhajú pri práci, a mali by ich podnietiť k úvahám o súčasných praktikách a vytvoriť priestor na zlepšenie.

Podľa Úradu OSN pre utečencov¹ prišlo od roku 2015 do Grécka po mori približne 860 000 utečencov a migrantov bez cestovných dokladov a tento počet neustále rastie, v dôsledku čoho sa z gréckych ostrovov stáva hlavná brána do Európskej únie.

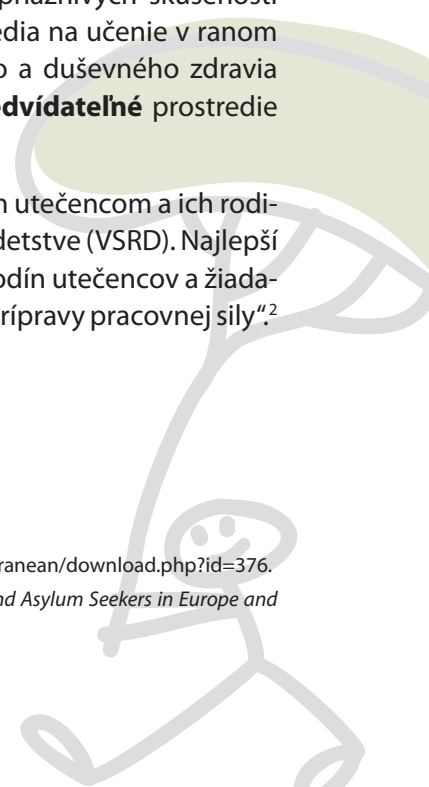
Viac než polovicu utečencov na ostrove tvoria deti a ženy, z ktorých väčšina má za sebou rozličné nepriaznivé skúsenosti, zažila stres, strach a utrpenie nielen počas úteku, ale aj po príchode do európskych krajín, čo malo nepredstaviteľné následky na vývoj a telesné a duševné zdravie detí.

Existuje čoraz viac dôkazov o tom, že kombinácia zlého zdravotného stavu, nepriaznivých skúseností v detstve, toxického stresu, depresie u rodičov a chýbajúceho podnetného prostredia na učenie v ranom detstve spravidla prispievajú k celoživotným zlým výsledkom v oblasti telesného a duševného zdravia a úspešnosti detí. Naopak, **bezpečné, podporné, responzívne, podnetné a predvídateľné** prostredie môže významne prispieť k odolnosti a lepším výsledkom u každého dieťaťa.

V mnohých správach sa uvádza, že jednou zo sľubných praktík na pomoc maloletým utečencom a ich rodinám je podporovať programy a služby v oblasti vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve (VSRD). Najlepší spôsob, ako to dosiahnuť, je „rozvíjať ich kapacitu na uspokojovanie potrieb detí z rodín utečencov a žiadateľov o azyl rozšírením rozsahu služieb, jazykovej podpory a špeciálnej odbornej prípravy pracovnej sily“.²

¹ Úrad OSN pre utečencov. Prehľad údajov týkajúcich sa Grécka zo 6. januára 2016. <http://data.unhcr.org/mediterranean/download.php?id=376>.

² Park, Maki, Caitlin Katsiaficas a Margie Mc Hugh, 2018. *Responding to the ECEC Needs of Children of Refugees and Asylum Seekers in Europe and North America*. Washington, D.C.: Migration Policy Institute, s. 3, k dispozícii na:

Grécka vláda, príslušné ministerstvá a obce v spolupráci s medzinárodnými agentúrami, vnútroštátnymi agentúrami, nadáciami a mimovládnyimi organizáciami vyvíjajú obrovské úsilie s cieľom zlepšiť situáciu maloletých detí utečencov a migrujúcich detí a ich rodín. Situácia je však stále veľmi ťažká a náročná, čiastočne preto, že k prilevu migrantov dochádza súčasne s gréckou hospodárskou recesiou, v ktorej úsporné opatrenia zasiahli oblasť sociálnych služieb a školstva.

Podľa gréckych zákonov (ako aj zákonov mnohých iných krajín) by deti v predškolskom veku (od 3 do 6 rokov) v táborech a prijímacích a identifikačných centrách mali mať možnosť využívať príležitosti obohacujúce pre obdobie raného detstva v podnetnom, bezpečnom a organizovanom prostredí, v ktorom sa môžu učiť a hrať, zotaviť sa z potenciálnej traumy, pokračovať vo svojom vývoji (ktorý v mnohých prípadoch narušilo dlhé obdobie vysídlenia, nepriaznivé skúsenosti a neistota), socializovať sa s rovesníkmi a začať sa učiť gréčtinu.

V materskej škole by deti, ktoré boli vystavené a stále sú vystavené značnému toxickému stresu, mali pravidelne nachádzať útechu a podporu zo strany vlúdnych zamestnancov a mali by sa zapájať do zaujímavých a zábavných umeleckých, tvorivých a vzdelávacích aktivít v skupine rovesníkov. Aj keď sa učia nový jazyk (v tomto prípade gréčtinu), treba rešpektovať a podporovať ich potreby súvisiace s ich prvým jazykom a pripomínať si ich identitu.

Cieľom intervencií realizovaných v rámci projektu *Building Bridges – Bridging the Gap* bolo podporiť úsilie ministerstva školstva zameraním sa na dve skupiny opatrení:

Na základe odporúčaní vedeckej rady adresovaných Gréckemu ministerstvu školstva a náboženských záležitostí sa otvorili „materské školy na hostovských miestach“ vrátane utečeneckých táborech a prijímacích centier. V týchto materských školách poskytujú grécki učitelia materských škôl predškolské vzdelávanie podľa gréckych učebných osnov. Pre náročné a meniace sa podmienky v táborech, žiaľ, tieto materské školy fungujú len vtedy, keď to okolnosti umožňujú.

Vytvorenie bezpečného, podnetného, dobre organizovaného prostredia vhodného pre deti v utečeneckých táborech a prijímacích centrách	Príprava a podpora učiteľov materských škôl
• štruktúra a organizácia programu/ intervencie • fyzické prostredie a uvítanie detí a rodín • poskytovanie psychologicko-sociálnej pomoci deťom • riešenie jazykových otázok	• posilnenie postavenia učiteľov pracujúcich v náročnom prostredí • uvítanie rodín a práca s nimi • poskytovanie podpory učiteľom pri zvládaní vyhorenia s cieľom predchádzať predčasnemu ukončeniu činnosti

Veľký dôraz sa takisto kládol na to, aby učitelia dokázali poskytovať podporu rodičom, keďže dané okolnosti môžu výrazne zasahovať do schopností rodičov súvisiacich s emocionálnou dostupnosťou a poskytovaním responzívnej a podpornej starostlivosti deťom. V dôsledku vysokej miery stresu rodičia a opatrovníci zvyčajne nie sú schopní kompenzovať hrozby z prostredia a budovať u svojich detí odolnosť a sociálno-emocionálne blaho.

Chceme zdôrazniť, že pevne veríme, že rodiny a deti by sa mali vymaniť z táborov a prijímacích a identifikačných centier a mali by sa začleniť do širšej spoločnosti. Pre mnohé malé deti je však realitou, že ešte stále žijú v preplnených, nevhodných, nebezpečných a deprimujúcich táboroch bez priestoru na to, aby sa mohli hrať a učiť so svojimi rovesníkmi. Sme povinní zareagovať. Dôrazne odporúčame, aby materské školy v táboroch boli len **PRECHODNÝM riešením** a príležitosťou na zabezpečenie toho, aby sa deti cítili v bezpečí, oceňované a stimulované, kým čakajú na opustenie tábora. Napriek ich dočasnej povahe musia mať podnety z materskej školy poskytované deťom vysokú kvalitu.

I. Vytvorenie bezpečného, podnetného, dobre organizovaného prostredia vhodného pre deti v utečeneckých táborech a prijímacích centrách

Hlavným následkom núdzových situácií, ako je opustenie rodného mesta a krajiny, a toho, keď sa z niekoho stane utečenec, je často zdrvivujúci pocit, že „nemá miesto“ – pocit smútku, vysídlenia, dezorientácie, hnevu a odcudzenia.³ Tieto pocity sú bežné v podmienkach táborov, ktoré sú ťažké náročné a nepochybne nikdy nie sú vhodné pre deti.

Organizovanie programov v oblasti raného detstva a materských škôl v táborech a prijímacích centrách, ktoré sú štruktúrované, premyslené, so zmysluplnými aktivitami zabezpečovanými školenými učiteľmi materských škôl v priestore vhodnom pre deti môže zmierniť bolesť, odbúrať stres a prispieť k tomu, aby deti, ich opatrovníci a rodiny znovu nadobudli pocit, že „majú miesto“.⁴

V tejto kapitole sa budeme zaoberať kľúčovými zložkami, ktoré môžu prispieť k opätovnému nadobudnutiu tohto pocitu a následne k väčšiemu psychologicko-sociálnemu blahu detí a kľúčových dospelých osôb v ich živote.

1. Štruktúra a organizácia programu a intervencie

Prístup k materskej škole

Predpokladá sa, že všetky deti vo veku od 3 do 6 rokov z daného tábora by mali mať prístup k materskej škole. Počet detí v skupine, počet dostupných učiteľov materských škôl a trvanie programu by malo byť v súlade s gréckou oficiálnou normou a učebnými osnovami. Keďže však deti a učitelia nehovoria tým istým jazykom a deti už aj tak žijú v preplnených táborech, počet detí by nemal byť viac ako 15.

Odporúča sa neoddeľovať súrodencov – keď zostanú spolu, zvyšuje to psychologicko-sociálny komfort a stabilitu detí a takisto je to praktické a upokojujúce pre rodičov.

Pokiaľ ide o poskytovanie určitej miery stability maloletým deťom, ktorá im v ich prostredí a každodennom živote chýba, ako aj o podporu nadväzovania vzťahov medzi rovesníkmi a vzťahov s učiteľmi materských škôl, deti by mali navštevovať materskú školu pravidelne a čo najčastejšie.

Spoznajte deti ešte predtým, než začnú chodiť do materskej školy

Predtým, než deti začnú chodiť do materskej školy, by sa učiteľ mal porozprávať s rodičmi (v niektorých prípadoch aj s vedúcim tábora alebo centra) a získať základné informácie o každom dieťati vrátane informácií o zdravotnom stave dieťaťa, špeciálnych potrebách, o tom, čo má a nemá rado, ako ho upokojiť atď. Tieto informácie musia byť dôverné a môžu sa použiť len na to, aby zamestnanci dieťaťa lepšie porozumeli a pomohli.

Pri prvom kontakte s rodičmi je dôležité, aby ste im vysvetlili, akým spôsobom budete pracovať, a aby ste ich informovali o tom, že deti z bezpečnostných dôvodov nebudú môcť do materskej školy chodiť sami a odchádzať z nej sami a že je potrebné, aby ich rodičia a rodinní príslušníci priviedli a vyzdvihli.

³ https://www.massey.ac.nz/~trauma/issues/2008-1/prewitt_diaz.htm.

⁴ Prevzaté z: https://www.massey.ac.nz/~trauma/issues/2008-1/prewitt_diaz.htm.

REGISTRAČNÝ FORMULÁR: Do týždňa od nástupu by sa mal vyplniť stručný registračný formulár za každé dieťa. Odpovede na otázky, ktoré obsahuje, pomôžu učiteľom lepšie porozumieť dieťaťu a jeho potrebám a konať v záujme duševného blaha dieťaťa. Formulár by mal slúžiť len na tieto účely. Je dôležité vysvetliť rodičom, prečo im kladiete tieto otázky. Utečenecké rodiny sa stretávajú s množstvom ľudí, ktorí im kladú rôzne otázky, a preto môžu mať strach alebo obavy, ak nerozumejú, čo je účelom tohto procesu.

Príklady otázok pre rodičov:

- *Meno vášho dieťaťa*
- *Vek vášho dieťaťa*
- *Ako svoje dieťa oslovujete?*
- *Aké činnosti má vaše dieťa najradšej?*
- *Čo vášmu dieťaťu naháňa strach, čo ho hnevá alebo zarmucuje? Ako možno vaše dieťa najlepšie upokojiť?*
- *Má vaše dieťa v tábore dobrého kamaráta?*
- *Má nejakú hračku, na ktorej mu záleží?*
- *Je vaše dieťa nezávislé? Potrebuje pomoc, keď ide na toaletu, alebo pri osobnej hygiene?*
- *Je niečo, čo sa týka zdravia vášho dieťaťa, čo by sme mali vedieť?*
- *Je niečo, čo sa týka správania vášho dieťaťa, čo by sme mali vedieť?*
- *Čo by ste chceli, aby vaše dieťa v škôlke robilo?*
- *Chceli by ste nám pomôcť? Čo by ste chceli robiť?*

Fyzické prostredie

Napriek náročným a nepriaznivým podmienkam v táboroch a prijímacích centrách musia materské školy dodržiavať zákonné minimálne štandardy pre priestor, bezpečnosť, zabezpečenie, ventiláciu a hygienu.

Je všeobecne známe, že kvalita fyzického prostredia je úzko spojená s duševným blahom a správnym vývojom v ranom veku.

V materských školách musia byť zabezpečené minimálne tieto prvky:

- Jednoduchý prístup k zariadeniam na umývanie rúk a toaletám. Učitelia nemôžu nechať deti bez dozoru a nesmú im dovoliť, aby išli na toaletu samy. Ak to nie je možné, učiteľom musia pomôcť všetky zodpovedné osoby v tábore.
- Priestor musí byť bezpečný, chránený a jasne označený ako materská škola. V prípade potreby ho možno použiť na stretnutia s rodičmi, no nemal by sa používať na žiadne iné účely, aby nedošlo k narušeniu hygieny, poškodeniu priestoru, vybavenia, hračiek, detských diel atď.

- Priestor musí byť dostatočne veľký na to, aby sa doň zmestil plánovaný počet detí a kútiky na hranie a rôzne činnosti – čím viac, tým lepšie. Medzi najdôležitejšie patria kútik s obrázkovými knihami či skladačkami, výtvarný kútik, divadelný a dramatický kútik, hudobný a pohybový kútik. Počet, druh a usporiadanie kútikov na jednotlivé činnosti závisí od veľkosti priestoru. Ak je priestor malý, niektoré kútiky môžu byť mobilné alebo uskladniteľné v škatuliach a môžu sa používať len v prípade potreby.

Tento priestor sa nachádza v jednom z prijímacích centier zriadených počas projektu.

Tipy na vytvorenie vlúdneho a inkluzívneho prostredia v materskej škole

Učebné prostredie⁵ nespočíva len v kvalite vybavenia a zariadenia triedy. Zahŕňa aj **kultúru a prostredie v pracovnej miestnosti**. Učebné prostredie takisto mimoriadne ovplyvňuje kognitívny, sociálny, emocionálny a telesný vývoj dieťaťa.

Ak predškolskí učitelia vytvoria **fyzicky a psychologicky bezpečné** a podnetné prostredie, podporia tak u detí učenie prostredníctvom samostatného a skupinového skúmania, hry, prístupu k rozličným zdrojom a interakcie s inými deťmi a dospelými.

Priestor musí byť usporiadaný tak, aby sa **všetky deti cítili vítané, aby mali pocit, že patria do tohto priestoru a že si ich tam vážia**.

Je dôležité, aby toto prostredie podporovalo:

- *spoluprácu medzi deťmi* (deti spolupracujú ako tím a komunita učiacich sa),
- *úctivú komunikáciu* (deti a dospelí sa vzájomne pozorne počúvajú, socializujú sa aj mimo materskej školy a starajú sa jeden o druhého),
- *empatický prístup dospelých* (zohľadňovanie pocitov a potrieb detí, zasahovanie podnetným spôsobom a zároveň ponechanie priestoru na iniciatívu),
- *vzájomnú úctu* (deti sa vzájomne rešpektujú bez ohľadu na to, ako vyzerajú, odkiaľ pochádzajú, aké majú zručnosti alebo do akej spoločenskej triedy patria),
- *rozmanitosť nápadov* (deti sa neboja iných názorov, nehnevajú sa ani neútočia, ak nesúhlasia, a konflikty riešia konštruktívne),
- *vzájomnú komunikáciu* (deti si navzájom dôverujú a otvorene hovoria o sebe, svojich pocitoch a skúsenostiach) a
- *množstvo relevantného, vhodného, usporiadaného aj neusporiadaného materiálu* (ako sú škatule, drôty, plastové fľaše, papier a iný materiál), aby deti mohli objavovať a tvoriť.

⁵ Trikić, 2012, s. 51–52.

Na privítanie nových detí a rodín môžete⁶:

- Vyrobiť pre deti a rodiny uvítacie karty – jednoduché karty s kresbou a niekoľkými uvítacími slovami v gréčtine alebo iných jazykoch.
- Pripraviť program dňa v podobe obrázkov alebo kresieb – uvedte čas a harmonogram dňa.
- Na začiatok – na prvé dni alebo týždeň – pripraviť hry, ktoré si nevyžadujú znalosť gréčtiny, ako napríklad:
  - Požiadajte deti, aby sa sami nakreslili a kresby si navzájom priradili. Pod autoportréty napíšte ich mená, aby sa naučili rozoznať svoje meno a mená ostatných.
  - Deti si môžu vyrobiť vlastné hudobné nástroje a vytvoriť hudobné skupiny. Vyroďte rumbové gule tak, že plastové fľaše naplníte fazuľou, vyrobte strunové nástroje tak, že na otvorené škatule z topánok natiahnete veľké gumičky, a z hrebeňa a hodvábného papiera vyrobte kazoo. Deti môžu spoločne zložiť hudbu a pozvať svoje rodiny na koncert.
- Dovoľte rodičom a deťom, aby sa prešli materskou triedou (alebo celou školou, ak nepracujete v tábore) a oboznámili sa s priestorom.
- Vyhradte si samostatný čas na každé dieťa – najdôležitejšie pri práci s deťmi utečencov je, aby sa cítili bezpečne a dôverovali vám. Vyhradte si čas na prácu s každým dieťaťom, pristupujte k nemu vládne a láskavo. Nebojte sa, ak nehovoríte jazykom dieťaťa. Robte niečo, čo si nevyžaduje použitie jazyka. Stačí byť dieťaťu k dispozícii.

Personálne zabezpečenie

Odporúča sa, aby bol v každej skupine **aspoň jeden kvalifikovaný učiteľ materskej školy**. (V Grécku týchto učiteľov vyberalo Ministerstvo školstva a náboženských záležitostí). Ak je to možné, na podporenie kvalitných vzťahov a interakcií medzi deťmi, rodinami a učiteľmi sa odporúča (v spolupráci s príslušnými ministerstvami a vedením táborov a prijímacích centier) zapojiť:

- **dobrovoľníkov** (vždy, keď je to možné, by sa mali zapájať rodičia z tábora s náležitým vzdelaním a jazykovými znalosťami alebo študenti vysokých škôl, alebo iní odborníci z príslušných povolání, ako sú pediatrici, umelci atď.),
- aspoň jedného **kultúrneho mediátora** a/alebo **tlmočníka** (plynule hovoriaceho príslušnými jazykmi a aspoň so základnou znalosťou gréčtiny a angličtiny, ak predškolskí učitelia hovoria po anglicky). Vždy, keď je to možné, môžu rodičia z tábora poslúžiť ako tlmočníci a takisto môžu pomôcť učiteľom porozumieť určitým kultúrnym normám a očakávaniam. Je veľmi dôležité, aby bola fluktuácia personálu čo najmenšia (t. j. aby sa predškolskí učitelia často nemenili), aby sa u danej skupiny detí a u rodičov zaručil pocit stability, dôvery a kontinuity. Ak učitelia alebo iní dôležití pracovníci musia odísť, tento proces treba dobre premyslieť a naplánovať, aby sa predišlo problémom s upnutím sa a prehĺbeniu problémov s odlú-

Pred zapojením dobrovoľníkov a/alebo kultúrnych mediátorov a tlmočníka treba zohľadniť tieto otázky:

- Vek – mali by mať viac ako 18 rokov.
- Dokážu byť vzorom? Ich prístup, úctivosť, kvalita interakcií.
- Motivácia – sú motivovaní pomáhať deťom a rodinám a ak áno, čo ich motivuje?
- Náležité vedomosti a zručnosti.
- V prípade potreby si vyžiadajte policajné záznamy a výpisy z registra trestov.
- Ak dobrovoľníci pochádzajú z tábora, zhodnotte ich postavenie a dobré meno v komunite a z pohľadu vedenia tábora.

Učitelia materských škôl by mali byť vždy prítomní. Najdôležitejšie je zaistiť bezpečie detí a chrániť ich pred akoukoľvek ujmu.

⁶ <https://www.naeyc.org/resources/pubs/tyc/aug2017/welcoming-refugee-children-into-classrooms>.

čením a opustením, ktoré sú u detí utečencov bežné. Učitelia by mali mať niekoľko mesiacov (do troch mesiacov) na to, aby sa s deťmi a rodinami „rozlúčili“. Ak sa to neuskutoční vhodným spôsobom, môže to u detí vyvolať dodatočný stres a predčasné ukončenie dochádzky. Takisto je dôležité naplánovať odovzdanie štafety od jedného učiteľa druhému, aby sa zabezpečil hladký prechod a aby nový učiteľ napríklad vedel, ako sa deti rady hrajú, čo rady spievajú, ako rady tancujú atď.

Počas realizácie projektu aj iných iniciatív, ktoré realizovali naši partneri, sme zistili, že neustála fluktuácia učiteľov alebo dobrovoľníkov, ktorí sa stanú súčasťou života detí, naviažu s nimi úzke vzťahy a potom odídu, vyvoláva u detí ďalší stres a prispieva k rastúcej nedôvere a pocitu opustenia.

Etický kódex

Pojem zaistenie bezpečia označuje opatrenia prijaté na podporu duševného blaha detí a ich ochranu pred akoukoľvek ujmom, a to aj pred fyzickým, sexuálnym a emocionálnym zneužívaním a rôznymi druhmi zanedbania.⁷

Deti utečencov čelia oveľa väčším hrozbám ohrozujúcim ich bezpečnosť a duševné blaho než priemerné dieťa. V mnohých prípadoch boli vo svojej rodnej krajine vystavené veľkým rizikám a vysokej hladine toxického stresu a na úteku a v táborech ďalej trpia. Smutnou realitou je, že dočatá a maloleté deti utečencov sú často prvými a najčastejšími obeťami násilia a hrozí im závažné porušovanie rôznych základných práv. Podľa informácií zo správy Európskej siete ombudsmanov pre deti (ENOC) z roku 2016 hrozia deťom presúvajúcim sa v Európe neprijateľné bezpečnostné riziká vrátane obchodovania s ľuďmi, násilia, ochorenia, straty štátneho občianstva, odlúčenia od rodičov či dokonca smrti.

Materské školy v táborech musia byť bezpečným miestom, na ktorom sa deti cítia chránené a vážené. Ak chceme zabezpečiť, aby ľudia pracujúci v materských školách konali v najlepšom záujme dieťaťa, odporúča sa, aby všetci zamestnanci, dobrovoľníci aj kultúrni mediátori podpísali etický kódex alebo iný dokument, ktorý už má ministerstvo k dispozícii alebo ktorý by malo vypracovať na tento účel. Netreba zabúdať, že výnimočné podmienky (na miestach, na ktorých žije množstvo zraniteľných ľudí) si vyžadujú výnimočné opatrenia a že bezpečnosť detí je na prvom mieste.

Vedenie záznamov

Okrem dokumentácie a vedenia záznamov predpísaných (v našom prípade gréckymi) zákonmi a na základe doterajších pozitívnych skúseností navrhujeme ďalšie dokumenty, ako napríklad:

- **ZÁZNAM O DIEŤATI:** V rámci dokumentácie by si mal učiteľ materskej školy robiť stručné poznámky o pokroku dieťaťa a doložiť ho príkladmi práce dieťaťa. V materskej škole v tábore sa to odporúča s cieľom uviesť príklady najväčších zmien a pokroku, ktorý dieťa dosahuje, a zdôrazniť tak najdôležitejšie momenty z obdobia, ktoré dieťa trávi v materskej škole. Tieto záznamy možno použiť na to, aby ste dieťaťu ukázali, ako sa mení, informovali rodičov a takisto v prípade potreby informovali nového učiteľa. Informácie zo záznamu o dieťati budú takisto základom pre výstupný formulár.
- **VÝSTUPNÝ FORMULÁR:** Tento formulár by mal zostať u dieťaťa. Keďže materské školy v tábore sú len dočasným riešením, keď dieťa tábor opustí, malo by mať dokument, ktorý pomôže učiteľom v novej materskej škole alebo základnej škole pripraviť sa na jeho príchod. **Tento formulár by sa mal vyplniť opisným štýlom, v rámci ktorého sa zdôraznia silné stránky dieťaťa, a v žiadnom prípade by nemal obsahovať negatívne vyjadrenia o dieťati a jeho rodine.**

⁷ <https://learning.nspcc.org.uk/safeguarding-child-protection#:~:text=Safeguarding%20is%20the%20action%20that,children%20from%20abuse%20and%20maltreatment.>

Počas intervencie ISSA-UNICEF ECARO a Úradu jednotnej reakcie UNICEF v Nemecku vznikla koncepcia knižky **I-Book**. Zámerom je, aby každé dieťa pri zápise do materskej školy dostalo prázdny zošit na kreslenie, pamätné zápisy atď. Učitelia materských škôl, rodičia a iné dôležité osoby boli vyzvané, aby na požiadanie dieťaťa do tejto knižky niečo napísali, a rovnako boli vyzvaní aj spolužiaci, aby niečo nakreslili alebo napísali. Táto knižka dieťaťu zostala pri zmene škôlky, školy, tábora alebo prijímacieho centra či dokonca krajiny.

Trvanie programu a denný rozvrh

Trvanie programu a jeho frekvencia by mali byť v súlade s oficiálnymi normami a učebnými osnovami, ako aj s podmienkami v tábore. Program by však nemal trvať viac než 3 hodiny denne. Pre všetky deti je dôležitá štruktúra, prehľadnosť a každodenná rutina, pretože im sprostredkujú predvídateľný poriadok a ucelenosť a dodávajú im pocit stability a bezpečnosti. To je mimoriadne dôležité pre maloleté deti v utečeneckých táborech, ktorých každodenný život môže byť veľmi chaotický v dôsledku vysokej miery neistoty a nedostatočnej jasnosti v súvislosti s tým, čo bude s nimi a ich rodinami.

Navrhujeme túto štruktúru dňa, ktorá je vo veľkej miere v súlade s gréckymi učebnými osnovami:

- **Úvod do dňa** – rutiny na budovanie komunity.
  - ranná chvíľka v úvodnom kruhu – uvítanie a rozhovory
  - skupinové spievanie alebo skupinová hra
- **Jadro dňa** – rôzne druhy a počet aktivít (v závislosti od záujmov dieťaťa, trvania, úrovne znalosti gréčtiny atď.). V určitých prípadoch môžu napríklad výtvarné a tvorivé činnosti trvať aj týždeň, ak deti zaujímajú a zapájajú sa do nich.
  - aktivity iniciované deťmi – môže nimi byť hra vo veľkej skupine, hra v kútikoch na rôzne aktivity, voľná hra v miestnosti alebo vonku (len ak je to bezpečné) atď.

- skupinové aktivity iniciované učiteľom – napr. skupinové čítanie knihy alebo rozprávanie príbehov, ak je k dispozícii preklad. V opačnom prípade sa odporúča využiť umelecké aktivity, aktivity založené na pohybe atď.
- aktivity v malých skupinách – deti sa hrajú v malých skupinách s rôznymi materiálmi. Učitelia môžu pripraviť rôzne materiály a dať deťom na výber.
- **Ukončenie dňa** – rutiny pri odchode
  - Záverečná chvíľka v kruhu – utíšenie sa, zhrnutie dňa – komunikácia s deťmi o tom, aký mali zo dňa dojem. Ak nehovoríte ich jazykom, možno na to použiť pomôcky, ako napríklad smajlíkov.
  - Opýtajte sa detí, čo by chceli robiť zajtra (ak nehovoria daným jazykom, môžu si vybrať z fotografií aktivít alebo kresieb).

Úvod do dňa a ukončenie dňa sú veľmi dôležité, pretože deti sa môžu vyjadriť, učiteľ ich vníma a vypočuje, vďaka čomu cítia, že patria do skupiny a že na ich názore záleží.

Aktivita: Chvíľka v kruhu

Chvíľka v kruhu dáva učiteľom príležitosť vytvoriť podnety na upevnenie celej skupiny, ktoré rozvíjajú úctu a láskavosť medzi deťmi. Učitelia sú vzormi. Chvíľka v kruhu je na to, aby učiteľ deťom ukázal, čo sa od nich očakáva. U detí nesmieme nič predpokladať.

Na rannom stretnutí ide učiteľ príkladom, ako sa treba spolu úctivo rozprávať, ako sa pozeráť navzájom do očí, ako počúvať, keď iní hovoria, ako čítať medzi riadkami (u starších detí), ako sa podeliť o svoje nápady a ako vhodne a úctivo reagovať. Ranné stretnutie celej skupiny je efektívny spôsob, ako vyučujúci deťom ukázať, že spolu tvoria komunitu a že v rámci tejto komunity tvoria tím. Chvíľka v kruhu môže slúžiť aj na riešenie problémov, posúdenie a zhodnotenie dňa a aktivít atď.

Ranné stretnutia/čas v kruhu trvajú 20 až 30 minút a skladajú sa z týchto zložiek:

Pozdrav: Deti a učitelia sa zdravia menom. Ak deti nehovoria daným jazykom, pozdraviť sa môžu aj inak, napríklad gestami atď. Učiteľ by však mal vždy používať mená detí.

Novinky: Deti porozprávajú o tom, čo dôležité sa im v živote stalo. Počúvajúc empaticky reagujú alebo kladú otázky na objasnenie. Ak deti nehovoria daným jazykom, túto časť treba preskočiť.

Skupinová aktivita: Každý sa zapája do krátkej, živej aktivity, ktorá podporuje súdržnosť skupiny (napríklad tanec, spev alebo hra rozvíjajúca sociálne zručnosti).

Záverečný kruh by mal takisto trvať 20 minút a jeho cieľom by malo byť upokojiť deti a pripraviť ich na návrat do prostredia tábora. Deň možno zhodnotiť pomocou smajlíkov. Ako záverečnú aktivitu navrhujeme aktivity na odbúranie stresu alebo všímavosť. Opis týchto činností sa nachádza v ďalšom texte.

Je veľmi dôležité osobitne pozdraviť každé dieťa. Učitelia tým dávajú najavo, že každé dieťa je dôležitým a kľúčovým členom triedy ako celku a ak by nebolo v kruhu, veľmi by ostatným chýbalo. Je dôležité, aby učiteľ predviedol všetky nové aktivity a opýtal sa detí, ako by sa podľa nich mali zdravieť. Pre učiteľa je jednoduchšie, keď deti vytvoria kruh, aby každé dieťa jasne videl. Keď sa deti môžu navzájom pozdraviť, rozvíja to ich komunikačné zručnosti a učí ich to vzájomnej úcte. Pozdravenie sa je prvou zložkou ranného stretnutia a malo by k nemu dôjsť, hneď ako deti vytvoria kruh. Deti chcú byť prirodzene oblúbené a cítiť sa ako súčasť skupiny. Zoskupenie sa na stretnutí a vzájomné pozdravenie sa posilňuje u detí v triede alebo skupine pocit komunity a úctu.

Prevzaté z Coughlin a kol.: *Step by Step: A Program for Children and Families. Creating Child-Centered Classrooms: 3–5 Years Old*. ISSA.

2. Poskytovanie psychologicko-sociálnej pomoci deťom a rodinám utečencov⁸

Presúvajúce sa rodiny čelia veľkým výzvam a dlhým obdobiam stresu a neistoty, ktoré môžu spôsobiť chronickú úzkosť a toxický stres. Stres sa stáva toxickým vtedy, keď je dieťa vystavené intenzívnej, častej a dlhodobej ťažkej životnej situácii a keď dospelí nie sú emocionálne dostupní alebo schopní poskytnúť dieťaťu potrebnú podporu. Dlhotrvať, nepretržitý stres vyvolaný viacerými faktormi (napr. životné podmienky v tábore, chudoba, zlý zdravotný stav, strach atď.) môže ohroziť zdravý vývoj dieťaťa až tak vážne, že to môže mať celoživotné následky. V mnohých prípadoch ovplyvňuje stavbu mozgu, pričom môže spôsobiť kognitívnu poruchu či ohroziť duševné zdravie, ako aj telesné zdravie a všeobecné blaho.^{9,10}

Baytna (z arabčiny „náš domov“) je jedinečný program pre obdobie raného veku, ktorý vyvinula organizácia Refugee Trauma Initiative (RTI) s cieľom poskytovať kritickú emocionálnu podporu, ktorú utečenecké rodiny nevyhnutne potrebujú popri vysokokvalitnom vzdelávaní v ranom veku. *Baytna* je flexibilný model, čo znamená, že ho možno použiť v ľubovoľnom prostredí, či už ide o centrum pre deti, materskú školu alebo utečenecký tábor. Priestory v rámci koncepcie *Baytna* sú bezpečné a pozitívne, aby sa deti cítili uvoľnené, šťastné a sebavedomé, a opatrovníci v nich nachádzajú úľavu a priestor na spracovanie traumatických a bolestných zážitkov.

<https://www.refugeetrauma.org/baytna-jan19>

Poskytovanie starostlivosti v oblasti duševného zdravia vo väčšine humanitárnych organizácií zahŕňa psychologickú prvú pomoc (PPP), ktorej cieľom je poskytnúť okamžitú nevyhnutnú pomoc ľuďom zažívajúcim akútnu traumatu. Hoci PPP splňa svoj účel, nerieši problémy, s ktorými sa stretávajú utečenci, ktorí zažili dlhotrvajúce obdobie stresu spôsobeného vojnou, násilím a vysídlením. Odhaduje sa, že približne 50 % utečencov utekajúcich z vojnových zón má príznaky posttraumatickej stresovej poruchy. Efektívna PPP sa zakladá na možnosti odporučiť pacientom s chronickými problémami zložky infraštruktúry v oblasti duševného zdravia v krajine, v ktorej žijú. Táto podpora však v praxi buď neexistuje, alebo nemá zdroje na zabezpečenie potrieb utečencov.

Zmysluplná a užitočná psychologicko-sociálna starostlivosť vychádza z pretrvávajúceho vzťahu založeného na dôvere a porozumení medzi tými, ktorí potrebujú starostlivosť, a tými, ktorí ju poskytujú. V prípade vážnych problémov v oblasti duševného zdravia u detí aj u dospelých by vyučujúci mali požiadať o odbornú pomoc a podporu a nemali by sa snažiť sami riešiť problémy, s ktorými sa stretávajú.

Vzťahy, ktoré nadväzujeme s deťmi utečencov a utečeneckými rodinami, sú citlivé, krehké a chýlostivé. Odborníci z praxe si preto musia dávať pozor na svoje hodnoty a predsudky. V rámci programu *Baytna* sa stanovujú zásady práce a stratégie, ktoré treba uplatňovať pri vyvíjaní kultúrne citlivých a rezponzívnych postupov. Ak budú učitelia materských škôl postupovať podľa týchto usmernení, dokážu vytvoriť bezpečné a kultúrne rezponzívne prostredie pre deti a rodiny, s ktorými pracujú.

⁸ Táto časť vychádza najmä z modelu *Baytna*, ktorý vypracovala organizácia Refugee Trauma Initiative (RTI).

⁹ <https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/toxic-stress/>.

¹⁰ <https://developingchild.harvard.edu/resources/stress-and-resilience-how-toxic-stress-affects-us-and-what-we-can-do-about-it/>.

Hoci znalosti uvádzané v tomto texte môžu byť mimoriadne užitočné na prispôsobenie praxe v oblasti raného detstva, takisto je dôležité uvedomiť si hranice a nebezpečenstvo spočívajúce v domnienkach o tom, aké skúsenosti majú deti a rodiny, s ktorými pracujete. V tomto dokumente sa objasňujú niektoré skúsenosti, ktoré zažívajú utečenci. Nie všetko, čo uvádzame, však platí pre deti a rodiny, s ktorými pracujete vy. Pri úvahách podnietených touto príručkou dbajte na to, aby ste deti a rodiny nezačali škatulkovať a vytvárať si negatívne alebo nízke očakávania. Ako odborníci z praxe by sme nikdy nemali stanovovať diagnózy. To nechajme na expertov a špecialistov.

Ako odborníci z praxe sa musíme naučiť uvedomovať si, že každé dieťa a každý opatrovník sú jedineční, a vyhradiť si čas na nadväzovanie vzťahov a porozumenie ich jedinečným potrebám.

Ako to teda vyzerá v praxi – čo môžete urobiť vo svojej materskej škole?

Nadväzovanie vzťahov

S deťmi	
Budujte vzťahy od základov.	Investujte do nadväzovania vzťahov s deťmi. Keď sa zoznamujete s novým dieťaťom, predstavte sa, pričom pomaly povieť svoje meno. Opýtajte sa dieťaťa, ako sa volá, a ak neodpovedá, berte ohľad na to, že možno potrebuje čas. Zapamätajte si meno každého dieťaťa; uistite sa, že meno vyslovujete správne. Všímajte si, či má dieťa ťažkosti pri lúčení sa s matkou, pomôžte mu a nabádajte matku, otca alebo opatrovníka, aby zostali s dieťaťom, až kým sa nebude cítiť v bezpečí. Všímajte si reč svojho tela. Dbajte na to, aby ste sa s dieťaťom rozprávali pokojne a na jeho úrovni, napríklad si kľaknite. Nadviažte vzťah a spoznajte záujmy a osobnosť dieťaťa pomocou hier.
Zaistite, aby sa deti cítili v bezpečí.	Vytvárajte priestory, ktoré vyvolávajú dojem bezpečia, napríklad sú tiché, upratané, s jasnými pravidlami. Pomocou rozvrhu môžete vytvoriť bezpečný a predvídateľný priestor (záverečné rituály napríklad pomáhajú deťom uvoľniť sa a rozlúčiť sa s vami aj medzi sebou). Ak sa deti cítia neisto, rozprávať im môžu pomôcť bábky alebo hračky (napríklad sa ich opýtajte, ako sa hračka volá). Ak je dieťa utiahnuté, niekedy stačí prisadnúť si k nemu, aby cítilo, že ste tu preň, a keď bude pripravené, môže sa na vás obrátiť. Deti pochopia, že majú bezpečnú základňu.
Stanovte pravidlá.	Dbajte na to, aby boli pravidlá jednoduché a jasné a jasne vysvetlené deťom a rodinám, napríklad na stene, na začiatku dňa, pomocou zábavnej pesničky. Dbajte na to, aby deti rozumeli následkom nedodržania pravidiel. Nepoužívajte tresty. Dávajte deťom „oddychový čas“ a prestávky a dajte im najavo, že im veríte. Vysvetlite dané pravidlo a to, prečo je dôležité. Po „oddychovom čase“ nechajte dieťa, aby sa vrátilo do skupiny, keď na to bude pripravené.
Zabezpečte dôslednosť.	Dbajte na to, aby vyučujúci dodržiavali jasné pravidlá a plnili jasné úlohy. Spoločne uvažujte nad svojimi postupmi s cieľom zistiť, ako by ste mohli tvoriť ešte súdržnejší tím. Vysvetlite rodičom, aká dôležitá je dôslednosť, a pomôžte im vytvoriť predvídateľnú a stálu rutinu.

U opatrovníkov dojčiat

Nabádajte opatrovníkov, aby rozpoznávali a interpretovali prejavy dieťaťa a pokojne na ne reagovali.

Chváľte opatrovníkov za ich úsilie o responzivnosť.

Pomôžte rodičom pochopiť, aké je dôležité, aby svojmu dieťaťu venovali emocionálnu vládnuosť a náklonnosť, a aký to má vplyv na vývoj dieťaťa.

Ukážte im rôzne spôsoby, ako držať deti a manipulovať s nimi, ktoré podporujú pozitívny úzky vzťah.

Učte opatrovníkov činnosti, ktoré sú zábavné a ktoré im pomôžu upevňovať vzťah so svojimi deťmi, ako napríklad masáž či zrkadlenie.

Zapojte opatrovníkov tak, že sa ich budete pýtať na záujmy a oblúbené hry dieťaťa.

Ak sú opatrovníci prítomní, nabádajte ich, aby sa zapájali a hrali so svojim dieťaťom.

Poradte opatrovníkom, ako môžu budovať silné vzťahy so svojimi deťmi, napríklad aby sa s nimi rozprávali pri domácich prácach, kúpeli či obliekaní.

Na tomto obrázku je znázornené, ako študenti a učitelia zaviedli pravidlá v jednej materskej škole v tábore.

(Stellakis N. a Spiliopoulou G., Katedra pedagogiky a vzdelávania v ranom detstve Univerzity v Patrasi)

Podpora celostného vývoja dieťaťa – všetky stránky vývoja dieťaťa

V tomto ranom veku sa deti mimoriadne a v rôznych ohľadoch vyvíjajú.

V rámci nášho prístupu sme postupovali podľa usmernení z projektu *Baytna* a zamerali sme sa na štyri rôzne stránky vývoja dieťaťa: kognitívnu, sociálnu, emocionálnu a fyzickú oblasť. Ako odborníci z praxe by ste mali porozumieť jednotlivým oblastiam vývoja a zložitosti ich prepojenia a vedieť ich posúdiť. Znamená to, že dokážete samostatne posúdiť zručnosti detí v oblasti riešenia problémov, motorické zručnosti, schopnosť zvládať emócie a zároveň dokážete sledovať, ako tieto oblasti interagujú a navzájom sa dopĺňajú. Keď budete pozorovať vývoj dieťaťa, zistíte, či dosahuje alebo nedosahuje pokrok. V niektorých prípadoch môže chýbajúci pokrok znamenať, že treba cieľnú alebo špecializovanú pomoc.

Ak chcete podporiť vývoj dieťaťa:

Vyhodnocujte – zväzte, aké aktivity sú najlepšie na dosiahnutie pokroku v rôznych oblastiach vývoja a celostného vývoja. Kombinujte aktivity a vyberajte tie, ktoré sú zároveň prospešné pre rôzne oblasti vývoja.

Využívajte učenie sa vychádzajúce zo skúseností a rozvíjajte zvedavosť dieťaťa a jeho tendenciu veci aktívne skúmať.

Používajte počas aktivít pri deťoch pozitívny spôsob vyjadrovania a vyhýbajte sa káraniam, keď niečo nedokážu urobiť podľa vašich očakávaní.

Nezabúdajte, že deti sa vyvíjajú svojim vlastným tempom, a neporovnávajú deti medzi sebou.

Uplatňujte prístup založený na sile – učte deti nové veci tak, že nadviažete na ich vedomosti a na to, čo dokážu, čím budujete základy pre ich vývoj. Ak deti materskú školu navštevujú pravidelne, vypracujte personalizovaný učebný plán, ktorý obsahuje záujmy a činnosti a personalizované ciele v rôznych oblastiach.

Dajte deťom príležitosti na pohyb. Môžete takisto používať aktivity zamerané na všímavosť, ako napríklad jogu.

Vytvárajte vlúdne a podnetné učebné prostredie, ktoré obsahuje rôzne materiály na rozvíjanie kognitívneho vývoja, napríklad obrázky, slová, kov, látky. Používajte karty s názvami alebo jednoduchý slovník, aby ste deťom pomohli komunikovať s vami a učiť sa nové slová, na základe ktorých porozumiete ich potrebám a budete na ne reagovať.

Všímajte si, či spolu deti komunikujú v rôznych situáciách, napríklad počas desiaty, voľnej hry, výtvarnej či pohybovej činnosti. Ak sú deti izolované a menej spoločenské, použite príbehy, hry a aktivity na rozvíjanie ich sociálnych zručností.

Ak sa budete pýtať otvorené otázky, pomôžete deťom vyjadriť svoje pocity a rozvíjať si predstavivosť. Na rozvíjanie emocionálnej gramotnosti detí používajte rôzne aktivity, ako sú ručné práce, bábky, výtvarné činnosti a príbehy. Začnite tým, že ich naučíte rozpoznávať základné emócie: hnev, smútok, šťastie a strach. Vyzývajte deti, aby opísali, ako sa cítia. Ak to nedokážu, považujte o ich pocitoch a napovedzte im, ako môžu tieto pocity pomenovať a zvládať.

Vyrovňovanie sa s ťažkou životnou situáciou v detstve

Pravdou je, že nie všetci utečenci majú rovnaké skúsenosti. Dôležité je, aby ste ich neškatuľkovali ani nepredpokladali, že deti alebo rodiny, s ktorými pracujete, majú určité konkrétne skúsenosti. Rodiny a deti dokážu rýchlo pocítiť vašu zaujatosť, čo vám môže brániť pri budovaní dôvery a pozitívnych vzťahov. Napriek tomu môže byť vhodné, ak si budete uvedomovať skúsenosti konkrétnych utečencov tak, že budete citliví a empaticí.

Ako sme už uvádzali, krízové situácie prinášajú množstvo výziev a rizík pre malé deti, ako je odlúčenie od rodinných príslušníkov, zranenia, nedostatok stravy a psychologicko-sociálny stres. Rodiny sa okrem toho zameriavajú na základné

Raný vek môže byť kritickým obdobím, keď pomoc od špecialistu býva rozhodujúca v ťažkej životnej situácii v ranom detstve, ktorá má závažné následky na vývoj. **Nestanovujte deťom diagnózy, ale dávajte pozor a všímajte si ich.** Vo výnimočných prípadoch môžete vyhľadať konzultácie so špecialistom, a preto je dôležité, aby inštitúcia poskytujúca služby v oblasti vývoja v ranom detstve mala postupy na odporúčenie detí s nepretržite vysokou mierou úzkosti. Spolu s vaším vedením musíte ovládať príslušné postupy.

potreby, ako je strava a prístrešok, a ich pozornosť sa odkláňa od vývojových potrieb ich dieťaťa. Tieto skúsenosti môžu u dospelých a detí vyvolávať stres s biologickými aj emocionálnymi následkami. Z výskumu napríklad vyplýva, že traumatické udalosti zažité v ranom veku môžu ovplyvniť prepojenia medzi mozgovými bunkami dieťaťa a tieto zmeny môžu niekedy viesť k celoživotným problémom s učením a správaním.

Stres je bežná a prirodzená vec, ktorú zažívame všetci. V bežných životných situáciách môže na zmiernenie stresu a upokojenie dieťaťa postačiť jednoduchý fyzický kontakt, ako napríklad objatie.

Ak deti zotrávajú v stresujúcej situácii bez pomoci dospelých, môže ich to zasiahnuť výraznejšie. Deti, ktoré čelia mimoriadne ťažkej životnej situácii, psychológovia zaraďujú medzi deti zažívajúce toxický stres (význam toxického stresu sme už vysvetlili).

Deti sa môžu naďalej cítiť ohrozené alebo zaseknuté v reakcii boj – únik – strnutie. Na to, aby to zvládli, je kľúčový vzťah medzi vami a dieťaťom a opatrovníkom a dieťaťom. V akútnejších prípadoch môže ďalšiu a cielenú podporu poskytnúť špecialista, napríklad detský psychológ.

S cieľom riešiť a zvládať následky ťažkej životnej situácie v ranom detstve môžete:

Pozitívny pohľad	Používajte pozitívny spôsob vyjadrovania pri opise detí a vyhýbajte sa negatívnym nálepkám, ako napríklad „tvrdohlavý“. Nálepku preložte do jazyka silných stránok, napríklad namiesto toho, aby ste povedali „je tvrdohlavý“, môžete povedať „je sebavedomý a trvá na svojich predstavách“. Skúste pochopiť, prečo sa dieťa správa tak, ako sa správa, a dajte mu možnosť uvoľniť napätie, odbúrať hnev alebo stres. Ak je napríklad dieťa nahnevané alebo vystresované, môžete sa s ním zahrať hru, pri ktorej tlačí do steny a zároveň dýcha, alebo používa plastelínu.
Zhodnotenie	Všímajte si, čo je u každého dieťaťa spúšťačom a čo ho stresuje. Ak napríklad dieťa zanechá hru, všimnite si, čo sa stalo bezprostredne predtým, a zareagujte, aby ste dieťaťu pomohli konštruktívne zvládnuť stres. Ak sa dieťa nevie dočkať, kedy bude na rade, sadnite si k menu a striedajte sa spoločne.
Prítomnosť	Vyhýbajte sa kladeniu podrobných otázok o ich individuálnej ceste, živote a ťažkých skúsenostiach. Môže to prebudiť zlé spomienky a pripomenúť dieťaťu zlé zážitky.
Aktivity	Zavedte rôzne metódy na zvládanie stresu, ako napríklad prechádzanie sa, maľovanky, dýchanie, pohyb a spev. Pomôžte deťom žiť v prítomnosti a prejavujte záujem o ich hru a predstavivosť. Ak sa napríklad dieťa hrá na doktora a pomáha „chorej“ bábike, opýtajte sa, ako sa bábika volá a ako sa cíti. Pomôžte deťom, aby sa zastavili a zamysleli skôr, než budú konať. Používajte signály, ktoré im pomôžu zastaviť sa, napríklad znamenie rukou, bábku, pieseň atď. Dajte deťom priestor na to, aby prevzali iniciatívu. Dodá im to pocit kontroly a zastaví stresové reakcie.
Všímavosť a relaxácia	Keď sú deti vystresované, povedzte im, aby si dali prestávku. Používanie dycho- vých cvičení zameraných na všímavosť pomáha deťom zastaviť sa, regulovať svoje emócie a vymaniť sa z reakcie boj – útek. Zavedte pohybové aktivity na uvoľnenie, ako napríklad cvičenie so žmýkaním citrónov. Povedzte deťom, aby si predstavili, že ľavou rukou silno stláčajú citrón. Požiadajte ich, aby ho úplne vyžmýkali. Zároveň ich vyzvite, aby precítili napätie v ramenách a rukách. Potom im povedzte, aby imaginárny citrón zahodili, uvoľnili sa a pozorovali, čo cítia v ramenách a rukách, keď sú uvoľnené. Zopakujte to aj s druhou rukou. Tieto metódy môžete použiť aj na zvládnutie nevhodného správania.

Smiech	Keď sú deti vystresované, smiech je prospešný, pretože im pomáha odbúravať stres. Hovorte napríklad smiešnym hlasom, povedzte vtip alebo použite vtipnú pesničku, aby ste deti rozosmiali. Skúste naplánovať zábavné aktivity.
Zvládanie negatívneho správania	Ak sa dieťa bije, ničí hračky alebo plače, dajte mu možnosť odísť do tichého priestoru. S pomocou dospeléj osoby tam môže zregulovať svoje emócie. V tomto priestore môže dieťa robiť dychové či pohybové cvičenia a keď bude pripravené, vráti sa do skupiny. Deti môžete rozptýliť aj tak, že im ponúknete alternatívne aktivity, namiesto toho, aby ste ich nútili zúčastňovať sa na konkrétnej učebnej aktivite. Napríklad ak je dieťa vystresované, zamerajte sa na odbúranie stresu a pomôžte mu upokojiť sa, a keď bude pripravené, môže sa vrátiť k učebnej aktivite.

Aktivity a hry na uvoľnenie, zmiernenie stresu a agresivity u detí, v komunite a v záujme budovania tímu¹¹

Je mimoriadne dôležité, aby deti, ktoré sú v ťažkej a náročnej situácii, mali príležitosť hrať sa a zabávať sa so svojimi rovesníkmi. Cieľom nasledujúcich aktivít je zmierniť stres a úzkosť u detí, aby sa cítili uvoľnenejšie, a motivovať ich, aby dôverovali ostatným. Môžete ich používať aj v prípade, že deti nehovoria po grécky (ak učitelia a deti nehovoria tým istým jazykom). Môžete ich používať, keď sú deti rozrušené, nervózne, napäté alebo agresívne, ale aj v rámci chvíľky v kruhu.

ĽADOVÉ SOCHY: Všetky deti stoja v jednom kruhu so zatvorenými očami a pomaly dýchajú. Názorne ukážte deťom, ako majú dýchať. Povedzte im: Počúvajte vzduch, ktorý vdychujete a vydechujete z tela. Povedzte deťom, aby mali oči zatvorené a aby spôsobom, ktorý im najviac vyhovuje, vyjadrili, ako sa cítia. Môžu to byť pohyby, zvuky – čokoľvek chcú. Keď zatlieskate, mali by „zmrznúť“ (zostať v rovnakej polohe) a otvoriť oči. Môžete im povedať, aby sa pozreli na spolužiakov, hádali ich pocity a prešli k tým, ktorí sa cítia rovnako.

ZRKADLENIE POCITOV: Všetci stoja v kruhu. Jedno dieťa alebo učiteľ začne neverbálne vyjadrovať svoje pocity pomocou pohybov, zvukov atď. Ostatní ho zrkadlia. Potom ukáže svoje pocity ďalšie dieťa a ostatní ho napodobňujú. Hra sa skončí, keď už každý dostal šancu ukázať, ako sa cíti. Takisto môžu skúsiť svoje pocity alebo pocity iných rozpoznať a pomenovať. Počas tejto aktivity môžete deťom povedať, aby používali smiešne alebo zvláštne pohyby.

SOCHÁRI: Rozdeľte deti do dvojíc. Dieťa A je sochár, dieťa B je hlina. Povedzte dieťaťu A, aby vytvarovalo dieťa B tak, aby vyjadrovalo jeho aktuálne pocity. Keď sa hra skončí, dieťa B pomenuje pocity dieťaťa A a povie, podľa čoho ich spoznalo. Potom by si mali vymeniť úlohy.

RADOSŤ: Všetky deti sedia v kruhu. Učiteľ povie deťom, aby si zavreli oči a spomenuli si na chvíľu, keď boli šťastné a mali radosť, a vyzve ich, aby si v pamäti vybavili, čo robili a ako sa cítili. Na konci tejto aktivity sa deti postaví a hýbu sa v priestore a prejavujú pritom radosť a spokojnosť.

¹¹ Prevzaté z materiálov vypracovaných členskou organizáciou ISSA zo Srbska CIP – Center for Interactive Pedagogy.

ŠTEKLENIE: Deti sa vo dvojiciach štekliak tak dlho, ako im je to príjemné. Túto aktivitu môžete robiť s celou skupinou. Zhromaždíte deti v strede miestnosti a požiadajte ich, aby sa štekliak, až kým sa neunavia. Deti, ktorým to prekáža, môžu z hry odísť, keď chcú.

SMIECH: Deti si sadnú alebo ľahnú na zem so zatvorenými očami a zhlboka dýchajú. Keď sa uvoľnia, povedzte im, aby sa začali čo najhlasnejšie smiať. Smiech bude čoskoro spontánny. Učitelia by sa mali pridať k deťom.

OBEHOVÉ DÝCHANIE: Deti si ľahnú na chrbát do kruhu s hlavami smerujúcimi do stredu, so zatvorenými očami a držia sa za ruky. Pomaly dýchajú a snažia sa zladiť dýchanie so svojimi susedmi. Postupne začnú dýchať viac zhlboka, nadychujú sa nosom a hlasno vydychujú ústami. Učiteľ im povie, že keď nahlas vydýchnu, všetky nepríjemné pocity vypustia z tela.

SNEHULIAK: Najprv sa deti opýtajte, či vedieť, čo je to snehuliak. Ukážte im obrázok. Povedzte deťom: Predstavte si, že ste snehuliaci. Rovnako ako snehuliak aj vy máte hlavu, telo, dve ruky a pevnú nohu, na ktorej stojíte. Je krásne ráno a svieti slnko. Postupne je čoraz teplejšie a vy sa začínate topiť. Najprv sa vám začne topiť hlava, potom jedna ruka a potom druhá ruka. Postupne sa začne topiť aj telo. Pevné zostávajú len chodidlá, no aj tie sa začínajú roztápať. Čoskoro z vás bude len kopa snehu. (Deti sa musia tváriť, že sa topia, až kým nebudú na podlahe. Učiteľ môže popri rozprávaní názorne ukazovať celý proces).

DÔLEŽITÉ: Niektoré z týchto aktivít si vyžadujú telesný kontakt a dotyk. Vždy sa uistite, že dotyk je kultúrne vhodný, a zistite si, aký pocit majú deti z toho, keď sa dotýkajú iných a iní sa dotýkajú ich. Ak deti nechcú, aby sa ich iní dotýkali, berte na to ohľad.

SVIEČKY NA TORTE: Povedzte deťom, aby si predstavili, že sú sviečkami na torte. Povedzte im: Najskôr stojíme vzpriamene. Praží na nás slnko. Začínáme sa topiť. Najskôr sa nám topí hlava (urobte prestávku), potom ramená (dajte deťom čas) a potom ruky. Vosk sa pomaly roztápa. Nohy sa nám pomaly ohýbajú, až kým úplne nezmäkneme a stane sa z nás hrudka vosku na podlahe. Potom začne fúkať studený vietor (napodobnite zvuk), postavíme sa a opäť stojíme vzpriamene.

SKUPINOVÝ KRÍK: Všetky deti sa postavia do radu a pomaly začnú prechádzať z jedného konca miestnosti na druhý a pritom si potichu mrmlú. Postupne kráčajú čoraz rýchlejšie a sú hlasnejšie, až kým neprídu na druhý koniec miestnosti. Vtedy prestanú bežať a kričať.

SKUPINOVÉ MRMLANIE: Deti sa čo najviac schúlia do seba. Potichu si začnú mrmlať. Pomaly sa začínajú naťahovať a zároveň mrmlú čoraz hlasnejšie. Mrmlanie je najhlasnejšie vtedy, keď už deti stoja vzpriamene s ramenami nad hlavou. Tento proces možno robiť aj naopak, pričom sa pomaly schúlia, zmenšujú a potichu si mrmlú, až kým sa nevrátia do pôvodnej polohy.

ZLEZ MI Z CHRBTU: Deti stoja s rozkročenými nohami, uvoľnenými kolenami a chodidlami rovnobežne. Ruky im voľne visia pri tele. Čelust' majú uvoľnenú a pravidelne dýchajú. Potom zdvihnú lakty do výšky pliec a rozťahnu ramená. Keď sa na to budú cítiť, prudko zatlačia lakty dozadu a zakričia pri tom: „Zlez mi z chrbta!“. Túto hru možno opakovať viackrát za sebou.

ŠKAREDÝ, KRÁSNY, STRAŠIDELNÝ A VTIPNÝ: Každé dieťa by malo nakresliť niečo, čo považuje za škaredé – niečo, čo nemá rado alebo z čoho má strach. Potom budú kresliť všetky deti spoločne a zmenia to na niečo pekné alebo vtipné.

SKUPINOVÁ KRESBA: Deti so zatvorenými očami niečo samostatne nakreslia na veľký hárok papiera. Potom otvoria oči a všetky tieto samostatné kresby spoja do jednej.

KRUH DÔVERY: Deti stoja v kruhu čo najbližšie pri sebe. Dobrovoľník sa postaví do stredu, stojí vzpriamene s oboma nohami na zemi. Ostatní natiahnu ruky s otvorenými dlaňami do stredu kruhu. Osoba v strede so zatvorenými očami sa začne kolísať a ostatní ju držia. Kruh možno pomaly rozšíriť, aby sa rozsah kolísania zväčšil.

ĽUDSKÝ LABYRINT: Jedno dieťa kráča so zaviazanými očami labyrintom z tiel jeho kamarátov. Dieťa sa snaží nájsť cestu dotykom a ostatní ho pri tom neverbálne usmerňujú.

MOTÝLIE OBJATIE: Prekrižte si ramená na hrudi, akoby ste sa objímali, tak, že ľavú ruku máte na pravom pleci a pravú ruku na svojom ľavom pleci. Povedzte deťom, aby po vás opakovali. Držte ramená prekrižené a na striedačku sa potľapkávajú po pleciach. Ľavou rukou sa dotknite pravého pleca a pravou rukou sa potľapkajte po ľavom ramene. Opakujte to v tomto poradí. Dôležité je, aby ste sa tľapkali zakaždým len po jednom pleci. Tľapkaním napodobňujete trepot motýlích krídel. Jedno „krídlo“ sa dvíha a klesá a potom sa dvíha a klesá druhé „krídlo“. Povedzte deťom, aby sa minútu tľapkali po pleciach a aby sa potom zastavili, nadýchli sa a pozorovali, ako sa cítia. Opýtajte sa detí: Ako sa cítite? Pokračujte v tľapkaní sa po pleciach. Toto cvičenie môžete opakovať toľkokrát, koľko si to deti želajú, a toľkokrát v priebehu dňa, koľko je potrebné.

ĽUDSKÝ UZOL: Rozdelte deti do malých skupiniek so 4 alebo 6 členmi. Všetky stoja v kruhu. Povedzte im, aby pravú ruku natiahli do stredu kruhu a (jemne) chytili niečiu ruku oproti sebe. Potom im povedzte, aby to isté urobili ľavou rukou. V tej chvíli by dieťa malo držať za ruky dve iné deti. Všetky deti sú tak spojené do jedného veľkého uzla, ktorý musia rozuzliť bez toho, aby pustili ruky svojich partnerov. Povedzte deťom, aby pri tejto hre postupovali pomaly a opatrne, aby sa nikto nezranil. V niektorých prípadoch môže byť vhodnejšie dovoliť deťom, aby pustili jedno zápästie, a tak sa mohli ľahšie rozmotáť. Je to skvelá hra na upevňovanie tímu pre deti, pretože ich núti spolupracovať s cieľom nájsť spoločné riešenie. Aby bolo upevňovanie tímu detí pri tejto hre ešte efektívnejšie, povedzte deťom, že pritom nemôžu rozprávať. Vtedy musia vymýšľať stratégie pomocou reči tela, čo pravdepodobne posilní vzájomné sympatie v tíme, čo je účelom tejto hry.

HOJDAČKA: Deti sa vo dvojiciach držia za zápästia. Potom im povedzte, aby si spolu čupli a spolu sa postavili. Túto aktivitu viackrát zopakujte.

DRAK: Táto aktivita je vhodná pre 7 detí. Ak je detí viac, urobte o pár drakov viac. Všetci stoja v rade jeden za druhým, s rukami na bokoch dieťaťa pred nimi. „Hlava“ draka, t. j. prvé dieťa v rade, sa následne snaží chytiť „chvost“, t. j. dieťa na konci, zatiaľ čo „trup“, t. j. všetci ostatní, sa v tom „hlave“ snažia zabrániť. „Trup“ musí pritom zostať v celku a deti sa nesmú rozdeliť.

SARDINKY: Táto hra sa podobá na hru na skrývačku. Jedno dieťa sa skryje. Ostatní ho po chvíli začnú hľadať. Keď niekto skryté dieťa nájde, skryje sa spolu s ním na rovnakom mieste. Hra sa skončí, keď už sa všetci skrývajú na rovnakom mieste.

SKÁKAJÚCA KENGURA: Dieťa poskakuje ako kengura a snaží sa pritom chytiť ostatných, ktorí od neho utekajú. Keď niekoho chytiť, skáču spolu ako kengury a naháňajú ostatných. Na konci hry všetci skáču ako kengury.

SPRCHA: Rozdelte deti do dvojíc. Jedno dieťa zavrie oči. Druhé dieťa ho „sprchuje“ končekmi prstov a prechádza mu nimi po hlave a po tele ako kvapky vody. Keď sa „sprcha“ skončí, „utrie“ „mokré“ dieťa tak, že ho šúcha dlaňami. Potom sa môžu vymeniť. Deti to môžu robiť aj samé na sebe alebo to môžu robiť učitelia s jednotlivými deťmi. Po tomto cvičení budú deti plné energie a uvoľnené. **PREDTÝM VŠAK ZISTITE, AKÝ POSTOJ MÁ DIEŤA K DOTYKOM. DIEŤA VÁM MUSÍ DÔVEROVAŤ. NEDOVOLTE, ABY INÍ DOSPELÍ V SKUPINE ROBILI TOTO CVIČENIE S DEŤMI.**

SKUPINOVÁ MASÁŽ: Deti stoja v kruhu jedno za druhým. Masírujú dieťa pred sebou a ich masíruje dieťa za nimi. Po chvíli sa deti otočia, postavia sa naopak a tento úkon zopakujú.

ŽONGLOVANIE BALÓNMI: Vyzvite deti, aby udržali všetky balóny (1 alebo viac na každé dieťa) vo vzduchu. Nabádajte deti, aby spolupracovali a pomáhali si. Táto hra bude ešte napínavejšia a zábavnejšia, ak pridáte viac balónov alebo stanovíte obmedzenia, napríklad ak sa balónov deti nesmú dotknúť rukami atď.

Rozvíjanie odolnosti u detí

Odolnosť je schopnosť prekonať závažné ťažkosti a ťažkú životnú situáciu a spamätať sa z nich prostredníctvom zotavenia a vyliečenia sa. Ide o dôležitú schopnosť, ktorú u utečeneckých detí rozvíjame kombináciou viacerých stratégií. Niektoré z našich stratégií sa zameriavajú na vnútorné schopnosti, ako napríklad rozvoj sebaúcty, sebaregulácie a schopnosti vyrovnávať sa so situáciou. Iné sa týkajú vonkajších faktorov, ako je napríklad **podpora stabilných a pozitívnych úzkych vzťahov a zdravých vzťahov medzi dieťaťom a opatrovníkmi** alebo podpora rodín pri vytváraní **podpornej spoločenskej siete** s pevnými a spoľahlivými väzbami s inými dospelými osobami, napríklad zo školy alebo z širšej komunity.

Zhodnotenie	Všímajte si, kedy dieťa, s ktorým pracujete, čelí určitému problému a odmieta pokračovať v činnosti. Opýtajte sa dieťaťa, čo sa stalo a ako sa cíti. Nabádajte ho, aby to s vašou podporou znova skúsilo a pomaly ho chváľte za snahu. Povzbudte ho, že dokázalo pokračovať napriek tomu, aké to bolo náročné.
Sebaúcta	Povzbudzujte deti, aby verili, že ak sú odhodlané, zvládnu každú výzvu. Môžete použiť príbehy, v ktorých postavy dosiahli úspechy vďaka vytrvalosti. Chválením a povzbudzovaním rozvíjate ich sebadôveru a umožňujete im uvedomovať si svoje vlastné silné stránky.
Aktivity	Vyčleňte dni alebo týždne na aktivity zamerané na témy, ktoré sa týkajú odolnosti, ako napríklad empatia, vytrvalosť, trpezlivosť, odhodlanie, ambicióznosť, podpora iných a láskavosť.
Stratégie	Pripomínajte deťom rôzne spôsoby, ako môžu zvládať výzvy, napríklad keď poprosia o pomoc kamaráta, dospelú osobu alebo skupinu. Názorne ukazujte, akým spôsobom vám skupina pomáha, napríklad ju poprosíte, aby vám pomohla zorganizovať aktivity, a dajte najavo, akí vďační ste jej za pomoc.

Aktivity na budovanie sebaúcty a úcty k rozmanitosti¹²

Ako už bolo uvedené, celoživotné základy pre sebadôveru a sebaúctu si dieťa buduje na začiatku života. Ponižovanie a negatívne skúsenosti môžu ublížiť sebaúcte dieťaťa. V dôsledku vlastných nepriaznivých skúseností a ohrozeného duševného blaha ich rodičov a opatrovníkov môžu maloleté deti utečencov trpieť nedostatkom sebadôvery a veľmi nízkou sebaúctou. Úlohou predškolských učiteľov je podporovať deti a v čo najväčšej miere im poskytovať pozitívne podnety s cieľom znova vybudovať ich sebaúctu.

Aktivita: Som výnimočný.

Vďaka tejto aktivite deti pochopia, že každé dieťa v triede je výnimočné. Takisto u nich rozvíja sebaúctu.

Na túto aktivitu potrebujete tento materiál: papier, lepidlo, nožničky, špagát, fotografie, farbičky, ceruzky.

Opis aktivity:

- Každému dieťaťu vyrobte knihu. Vezmite tri veľké hárky papiera (veľkosti A3) a jeden hrubší papier alebo kartón tej istej veľkosti a zložte ich napoly. Do stredu urobte dierky, prevlečte nimi špagát a zviažte ich. Staršie deti to môžu urobiť samy.
- Povedzte každému dieťaťu, aby na titulnú stranu nalepilo svoju fotografiu (alebo kresbu) alebo aby sa nakreslilo, ak nemáte fotografie. Deti (alebo vy či rodičia namiesto nich) do knihy napíšu informácie o sebe a nalepia svoje fotografie alebo kresby. Knihy môžu obsahovať údaje, ako napríklad výška, hmotnosť, farba očí, farba vlasov, rodinní domáci miláčikovia, jazyky, ktorými rozprávajú, prezývky, dátum narodenia, obľúbené jedlo atď.
- Tieto knihy môžete umiestniť do knižného kútika, aby každé dieťa mohlo lepšie spoznať svojich spolužiakov.

¹² Tieto aktivity pochádzajú zo súboru nástrojov programu *Education for Diversity – Program for adults working with and for children – Toolkit*, 2018, ISSA.

Aktivita: Niečo o mne – čo sa skrýva za mojím menom

Pri tejto aktivite dáte deťom príležitosť dozvedieť sa niečo o ostatných nezvyčajným spôsobom a premýšľať nad podobnými črtami, ktoré ich spájajú. Aj vám pomôže naučiť sa mená a niečo o deťoch a ich kultúre.

Opis aktivity:

- Deti sedia v kruhu a každé povie svoje meno inak: rýchlo alebo pomaly, potichu alebo nahlas, posediačky alebo postojáčky, v kombinácii s pohybom (ostatní môžu pohyb zopakovať) atď.
- Každé dieťa nakreslí svoje meno a vy si ich mená zapíšete.
- Keď skončia, buď dajú svoju kresbu kolovať v kruhu, aby ju každý videl, alebo z kresieb urobia výstavu.
- Na základe svojich mien vytvoria deti skupiny (kritériá sa môžu líšiť v závislosti od veku detí; môžu sa rozdeliť podľa toho istého mena, podobného mena, počtu písmen v mene, rovnakého prvého alebo posledného písmena, podľa toho, či sa rýmujú atď.)
- Každá skupina dostane veľký hárok papiera, na ktorom je napísané ich meno (staršie deti môžu napísať svoje mená samy).
- V malých skupinách deti diskutujú o týchto témach (témy môžete prispôbiť veku): význam ich mena, ako ho dostali, či sa im páči, ako ich volajú doma a ako chcú, aby ich volali v materskej alebo základnej škole).
- Závery si zapíšete.
- Vyzvite každú skupinu, aby povedala ostatným, o čom diskutovala, a pomôžte deťom dospieť k poznatkom, ktoré získali (napríklad kto im dal meno, koľkým z nich sa ich meno páči atď.).

POZNÁMKA: Táto aktivita je vhodnejšia pre staršie deti a deti, ktoré hovoria spoločným jazykom. U menších detí stačí urobiť prvú časť aktivity bez skupinovej diskusie.

Aktivita: Všetci sa sem hodíme – budovanie komunity

Vďaka tejto aktivite deti pochopia, že napriek rozdielom sa všetky hodia do skupiny a môžu spolu pracovať a učiť sa.

Opis aktivity

- Požiadajte deti, aby si nakreslili autoportréty, a obstrihnite ich do tvaru skladačky (každý autoportrét bude jedným dielom skladačky – pozri obrázok).
- Spolu s deťmi vyrobte plagát a nájdite mu miesto v triede, kam ho umiestnite. (Povedzte deťom, aby na ne napísali svoje mená; ak nevedia písať, napíšte ich za nich).
- Porozprávajte sa s deťmi o tom, čo si myslia – hodia sa všetky do triedy? Ak nie, prečo? Čo by mali zmeniť?

POZNÁMKA: Nedovoľte deťom, aby obviňovali konkrétne deti – vyzvite ich, aby premýšľali nad priateľstvom, nad tým, čo pre seba navzájom robia atď.

- Aktivitu ukončite tým, že každé dieťa vyzvete, aby povedalo, čím prispeje k tomu, aby zo svojej triedy urobilo komunitu.

POZNÁMKA: Túto aktivitu môžete urobiť aj tak, že vezmete fotografie tvárí detí, zväčšíte a zalaminujete ich a obstriháte ich do tvaru skladačky (ako v predchádzajúcej aktivite) a použijete ich na diskusiu o podobných črtách a rozdieloch medzi deťmi a na vytvorenie skladačky s fotografiami.

POZNÁMKA: Túto aktivitu možno robiť s menšími aj väčšími deťmi. Rozdielom bude úroveň diskusie počas aktivity. Dôležitú úlohu zohráva aj spoločný jazyk.

Aktivita: Moje silné stránky – naša silná stránka

Prostredníctvom tejto aktivity vytvoríte deťom podmienky na to, aby si cenili svoje silné stránky a vlastnosti a na základe nich vytvárali väzby s inými.

Opis aktivity

- Každému dieťaťu dajte štvorcový hárok papiera (A5 – polovica formátu A4) a vyzvite deti, aby nakreslili niečo, čo ich stelesňuje a vyjadruje ich silnú stránku, niečo, na čo sú hrdé, prečo sú výnimočné, dôležité a hodné úcty.
- Keď skončia, vyzvite každé dieťa, aby sa postavilo a povedalo, čo má na sebe rado a na čo je hrdé.
- Zoberte veľký hárok papiera a povedzte deťom, aby všetky svoje papiere nalepili na tento veľký hárok. Uistite sa, že na ne napísali svoje meno a to, na čo sú hrdé. Ak to nevedia, urobte to za nich.
- Na hornú časť papiera napíšte: „Naše silné stránky“ a spolu s deťmi sa dohodnite, kam plagát umiestnite.
- Porozprávajte sa s deťmi o tom, že teraz, keď už vedia, v čom sú ich kamaráti dobrí, môžu sa na nich v prípade potreby spoľahnúť.
- Na konci ich vyzvite k skupinovému objatiu.

POZNÁMKA: Táto aktivita vyzerá veľmi jednoducho, no pre mnohé deti, najmä deti pochádzajúce zo zraniteľných skupín, môže byť veľmi náročná. Ak viete, že v skupine sú deti, ktoré majú problém povedať o sebe niečo pekné, pred začiatkom tejto aktivity využite každú príležitosť na to, aby ste deti pochválili za to, čo urobili, a požiadajte ich, aby povedali, čo na nich ľudia majú radi. **Nedovoľte deťom pretekať sa, kto je lepší a podobne. Zdôraznite, že každý má svoje dobré vlastnosti.**

Aktivita: Rodinná nástenka

Vďaka tejto aktivite sa deti budú v triede cítiť lepšie a dozvedia sa viac o svojich rodinách. Aj vy sa dozviete viac o rodinách detí. **Ak viete, že niektoré deti prišli o rodinných príslušníkov alebo sú od nich odlúčené, buďte opatrní.**

Na nástenku jednoducho umiestnite rodinné fotografie alebo kresby rodín (ak nemáte fotografie) a zapíšte mená detí.

Rodinné nástenky a prítomnosť kníh napísaných a vyrobených rodinnými príslušníkmi sú jedným z mnohých spôsobov, ako zakomponovať rodiny detí do triedy. Fotografie detí pri aktivitách vo svojej učebnej komunite alebo knihy, ktoré dokumentujú ich dni, a projekty, na ktorých pracovali, takisto pomáhajú deťom vnímať samy seba a ukazujú im, že patria do tejto komunity. Namiesto komerčne vyrobených materiálov by sa mali vystavovať výtvarné diela, slová a výtvary detí. Ich práce vždy vystavujte vo výške očí, aby ich videli.

Aktivita: Moja rodina je z...

Táto aktivita pomáha deťom dozvedieť sa viac o charakteristických znakoch kultúry, z ktorej pochádzajú ich predkovia. Potrebujete materiál na výrobu kníh.

Opis aktivity:

- Vyzvite každé dieťa, aby vyrobilo knihu o histórii svojej rodiny. Povedzte deťom, aby do knihy nakreslili (alebo doplnili fotografie, ak je to možné) svojich starých rodičov a iných príbuzných. Kniha môže obsahovať informácie, ako napríklad obľúbené jedlo rodiny, jazyk, ktorým rodina hovorí, hry, ktoré sa hrá, či zvyky, ktoré dodržiava.
- Do tejto aktivity môžete zapojiť aj rodičov počas rodičovských stretnutí. Poproste ich, aby svojim deťom porozprávali o histórii svojej rodiny alebo aby vyplnili formulár, ktorý im vopred pripravíte.
- Urobte výstavu na nástenke. Zahrajte si hru, ako napríklad „pamät“ alebo „loto“ či „prirad“ fotografiu k menu“.
- Vyroberte štítky s menami detí, ich rodín a priateľov. Zahrajte sa hru, pri ktorej budete fotografie priradovať k menám.
- Deti môžu fotografie porovnávať takým spôsobom, aby vnímali a zdôrazňovali naše podobné črty a rozdiely.

Môžete použiť aj plagát alebo mapu krajiny a požiadať rodičov, aby pomohli deťom označiť miesta, z ktorých pochádzajú (mestá, dediny) a kde majú rodinu a priateľov. Podobnú aktivitu môžete urobiť aj s mapou sveta. Táto aktivita je veľmi dôležitá u migrujúcich detí a detí utečencov, pretože si tak môžu pestovať väzby na miesto, z ktorého pochádzajú, a názorne ukázať, do akej sociálnej siete patria. Napriek ťažkostiam, ktorým rodiny čelia, pestovanie spomienok a udržiavanie kontinuálnosti pomocou pozitívnych spomienok na ľudí a miesta lieči.

Môj domov a moja rodina¹³

Pri tejto aktivite dáte deťom príležitosť dozvedieť sa viac o rodinách ostatných, rozprávať sa medzi sebou o rodine, o dôležitých ľuďoch v ich živote a o tom, ako žijú alebo žili, a posilníte ich pocit príslušnosti.

Materiál:

- škatule z topánok alebo iné menšie kartónové krabice
- papier
- nožnice
- farby
- lepidlo
- iný neštruktúrovaný materiál, napríklad vlna rôznej farby, špagáty, staré katalógy, reklamné letáky atď.

¹³ Zdroj: karty na tvorivé aktivity, ktoré spoločne vypracovali organizácie Kinderkunst Zentrum Berlin, UNICEF a ISSA v rokoch 2016/2017.

Opis aktivity

- Moja rodina a dôležití ľudia v mojom živote. Deti si sadnú do kruhu a začnú sa rozprávať o svojich rodinách, miestach, kde žijú, a ľuďoch, ktorí sú pre ne v živote dôležití. (To môže trvať týždeň.)
- Výroba bytu. Každé dieťa si prinesie alebo dostane kartónovú škatuľu a z nich si vyrobia byty (svoje bydliská) – vymalujú ich, vyrobia nábytok atď.
- Predstavenie dôležitých ľudí. Nakreslia ľudí, ktorí sú v ich živote dôležití, a vystrihnú ich z papiera. Môžu ich nalepiť do vnútra domu alebo ich tam jednoducho vložiť (pripomeňte im, aby nezabudli na seba).
- Vytvorte priestor, do ktorého môžete umiestniť všetky škatule, aby ich deti mohli navštíviť a ukázať spolužiakom a porozprávať im pritom o svojom živote, rodine a dôležitých ľuďoch.
- Tú istú aktivitu možno použiť na to, aby deti vyrobili svoj vysnívaný dom alebo byt a vložili doň všetkých ľudí, ktorých majú radi.
- Podobnú aktivitu môžete použiť aj na to, aby ste s deťmi postavili vysnívanú školu a komunitu a rozprávali sa o tom, ako v nej ľudia žijú atď.

Dôležité tipy pre vyučujúcich:

- Túto aktivitu možno urobiť s deťmi od 4 do 9 rokov a môžete ju prispôbiť rôznym vekovým kategóriám tak, že úlohy skomplikujete alebo zjednodušíte, aktivitu zadáte deťom ako samostatnú úlohu alebo im budete viac pomáhať.
- Táto aktivita môže trvať týždne či mesiace a ľahko ju možno začleniť do tematických plánov (bývanie) alebo do projektov malého rozsahu zameraných na bývanie.
- Diskusie v súvislosti s touto aktivitou môžu byť veľmi chýlostivé. Musíte si byť istí, že každé dieťa bude hrdé a spokojné so svojim domovom, s rodinou a dôležitými ľuďmi.
- Je v poriadku vysvetliť deťom, že miesta, kde žijeme, sa líšia, **no všetky naše rodiny sú drahocenné a všetci máme radi svoje domovy.**

Autoportréty

Kreslenie autoportrétov je veľmi inšpiratívna činnosť. Použite na to rôzne spôsoby a prostriedky. Pozrite sa na fotografie.

Napište k nim mená detí a ich kresby zavesť na nástenku.

Odporúčame vám, aby ste diela detí zbierali, a to najmä tie, ktoré pripomínajú ich silné stránky, to, kým sú a odkiaľ pochádzajú – napríklad autoportréty a škatule z topánok z aktivity Môj domov a moja rodina. Keď deti opustia tábor a materskú školu, môžu si tieto diela vziať so sebou, aby im boli útechou.

Tipy na riešenie konfliktov a incidentov prameniacych z diskriminácie¹⁴

Utečencov vnímame ako homogénnu skupinu a popierame, že rovnako ako medzi inými osobami a rôznymi skupinami sa aj u nich môžu vyskytovať incidenty prameniacy z diskriminácie.

Ak sú odborníci z praxe svedkom toho, že deti vylučujú iné deti z kolektívu, uťahujú si z nich, nadávajú im či šikanujú ich atď., odporúčame toto:

- Ak chcete, aby sa deti naučili správať úctivo a nezaujate, treba okamžite zareagovať. Tento druh incidentov nikdy neignorujte a nespoliehajte sa na to, že presvedčenie a správanie sa zmení samo.
- Dieťa, ktoré urazilo iné dieťa, priamo oslovte pokojným, no ráznym hlasom: „Takéto správanie nie je v našej triede prijateľné. Svojej kamarátke Ashi nemôžeš hovoriť, že je škaredá Afganka. Dotkol si sa jej a teraz je smutná alebo nahnevaná.“
- Ak ste si dohodli triedne pravidlá, odkážte na ne a zdôraznite, že určité druhy správania a reakcie sú nevhodné. Urobte to takým spôsobom, aby ste dané dieťa neobviňovali, ale hovorte o jeho správaní (napríklad namiesto toho, aby ste povedali „si neslušný“, môžete povedať, že „to, ako si sa správal ku kamarátke, je neslušné“).
- Utešte dieťa, ktoré bolo obeťou diskriminácie a urážania, a pomôžte mu slovne vyjadriť svoje pocity. Napríklad: „Myslím si, že keď ti Mira povedala, že si škaredá Afganka, nahnevalo a zarmútilo ťa to. Je v poriadku, že sa kvôli tomu hneváš a si smutná. Všetci chceme, aby sa k nám ostatní správali s úctou.“
- Rozvíjajte empatiu tak, že dieťa, ktoré urazilo iné dieťa, vyzvete, aby si predstavilo, ako sa urazené dieťa cíti. Napríklad: „Ako by si sa cítila, keby ti niekto povedal niečo, čo sa ti nepáči?“
- Opätovne zdôraznite hodnotu oboch detí. „Má inú pleť ako ty a pochádza z inej krajiny, je Afganka. Preto je jedinečná a výnimočná. Aj ty si výnimočná. Každý je iný. Niektorí ľudia sú zo Sýrie, iní z Afganistanu. Niektorí ľudia majú modré oči, iní hnedé oči. Niektorí ľudia hovoria po arabsky, iní afgánčinou či darijčinou. Každý je iný. Pre mňa ste dôležité obe a obe vás mám rada.“
- Napovedzte im vhodné slová a buďte príkladom úctivého správania. Využite túto príležitosť ako poučnú chvíľu a rozvedte tému. „Asha je Afganka a mala by si ju oslovovať takto“.
- Zapojte celú skupinu a využite túto príležitosť na začatie konverzácie alebo diskusie. Téma a spôsob, akým bude konverzácia smerovať, závisí od veku detí. „Nik nechce, aby mu nadávali, že je hlúpy, alebo aby si uťahovali z jeho národnosti. Ublíži mu to. Máte podobné skúsenosti? Dotklo sa vás, keď o vás niekto hovoril neslušne? Čo ste urobili? Čo ste od tejto osoby chceli?“ Ak pracujete s menšími deťmi, môžete použiť bábk y alebo bábk y na názornú ukážku situácie týkajúcej sa nadávania alebo vylučovania z kolektívu a môžete sa detí opýtať, o aké pocity ide.

¹⁴ Prevzaté z: Úrad Írskeho ministerstva pre deti, 2006. *Diversity and equity guidelines for childcare providers*. https://www.dcy.gov.ie/documents/childcare/diversity_and_equality.pdf a publikácie *Insensitivity to Physical, Racial, or Ethnic Differences*, Lesia Oesterreich, M. S., National Network for Child Care – NNCC. Člen CYFERNET, poradenskej služby siete Children Youth and Family Educational Research Network (1995).

Keď medzi deťmi vznikne konflikt, môžete použiť postup založený na šiestich krokoch (Epstein, 2007).¹⁵

1. Situáciu riešte pokojne, zastavte urážlivé správanie.
2. Pocity detí akceptujte bez súdenia.
3. Zozbierajte informácie tak, že všetkým zapojeným deťom dáte priestor, aby sa k veci vyjadrili.
4. Problém vyjadrite inými slovami.
5. Opýtajte sa ich, aké riešenia navrhujú, a spoločne jedno vyberte. Ak deťom nenapadá nič vhodné, uveďte niekoľko príkladov a alternatívnych návrhov, navrhnite kompromisy a uplatnite pravidlá.
6. V nadväznosti na to poskytnite pomoc potrebnú na zmierenie. Pomôžte deťom zvládnuť konflikt.

Ak nerozprávate tým istým jazykom ako deti, používajte neverbálnu komunikáciu a rôzne pomôcky, ktoré si môžete vyrobiť vopred. Môže to byť napríklad krabica s obrázkami s rôznymi riešeniami alebo so smajlíkmi (s viac než jedným smajlíkom na každý pocit, pretože deti zapojené do konfliktu sa môžu cítiť rovnako). Deti môžu používať smajlíky na to, aby dali najavo, ako sa cítia. Takisto si môžu prezrieť obrázky s rôznymi riešeniami a vybrať si ten, ktorý sa im páči.

Konflikt vždy prerušte a deti oddelíte.

Zmierňovanie stresu v rodinách a u rodín

V prijímacích centrách a utečeneckých táborech v Grécku aj Nemecku rodičia uvádzali podobné výzvy:

- ako znovu nájsť svoju silu a schopnosti
- ako sa uvoľniť a vychutnávať si rodičovstvo aj v náročných podmienkach
- ako sa starať o deti a o seba (po fyzickej aj psychickej stránke)
- ako zvládať úlohu rodiča v prijímacom centre alebo utečeneckom tábore
- strata a stres – ako sa s nimi vyrovnáť.

Ako už bolo uvedené, utečenecké rodiny môžu zažívať stres z mnohých rôznych dôvodov. Mnohé utečenecké rodiny sa zotavujú zo zážitkov, ktoré ich prinútili opustiť rodnú krajinu. Mnohí utečenci môžu byť aj v ťažkej životnej situácii, napríklad keď čelia chudobe, keďže v rodnej krajine zanechali množstvo prostriedkov a nie sú zamestnaní. Utečenci zvyčajne žijú v nestabilnej a neistej situácii, čo rodine spôsobuje ešte väčší stres. Neistota vedie k tomu, že sa cítia bezmocní a zúfalí, pretože nemajú kontrolu nad svojou budúcnosťou.

Stres môžu spôsobovať interné alebo externé stresory. Interné stresory sa týkajú našich pocitov a očakávaní, zatiaľ čo externé stresory

vyplývajú z prostredia a udalostí, ktoré sa okolo nás dejú. Interné stresory ovplyvňujú schopnosť jedinca reagovať na externé stresory a zvládať ich.

Najbežnejšími stresormi u utečeneckých rodín sú tieto:

Interné stresory	Externé stresory
• hnev • ostych • strach • sklamanie • zlyhanie v úlohe rodiča • poníženie • hanba	• fyzické prostredie, preplnené tábory a prijímacie centrá • bezdomovectvo • chýbajúci príjem • zranenia a zlý zdravotný stav • chýbajúci prístup k službám, napr. deti nemôžu chodiť do škôlky, do školy, k lekárovi

¹⁵ Tankersley, D., S. Brajkovic, S. Handzar, R. Rimkiene, R. Sabaliauskiene, Z. Trikić, and T. Vonta. (2010). *Putting knowledge into practice: A guidebook for educators on ISSA's Principles of Quality Pedagogy*. Holandsko: International Step by Step Association.

Netreba zabúdať na to, že rodičia a opatrovníci z radov utečencov čelia dvojitému stresu v súvislosti s:

- ich aktuálnou situáciou a
- úlohou rodiča v náročnej situácii.

Našou úlohou je pomôcť rodičom zvládať stres a bojovať proti nemu rozvíjaním odolnosti voči stresu a posilňovaním ich schopnosti čeliť mu. Takisto im musíme pomôcť v úlohe rodiča tak, že im dáme príležitosti hrať sa so svojimi deťmi, budeme im radiť, počúvať ich a budú sa na nás môcť obrátiť.

Podľa UNHCR väčšina otcov z radov utečencov dodáva svojim deťom silu a stabilitu v najnebezpečnejších a najťažších obdobiach ich života. Pri úteku chránia svoje deti od násilia a prenasledovania a budujú im nový život po tom, ako boli nútení všetko opustiť. V mnohých prípadoch sa však stáva, že keď nezvládajú plniť svoju úlohu, sú veľmi vystresovaní a deprimovaní. V rámci našej práce by sme mali pozornosť venovať aj otcom a mali by sme ich zapájať do triednych aktivít s deťmi.

<https://www.unrefugees.org/news/celebrate-the-strength-of-refugee-fathers/>

Takto môžete rodičom pomôcť zmierniť stres:

Empatia	Uvedomujte si, že niektorí rodičia sa ešte stále vyrovnávajú so stresom a nemusia byť schopní tráviť čas so svojimi deťmi a pomáhať im pri učení. Nezabúdajte, že rodičovstvo môže byť stresujúce aj za bežných podmienok. Rodičom z radov utečencov vysvetlite, že nie sú sami a že stres je prirodzený.
Trpezlivosť	Rešpektujte, že niektoré rodiny potrebujú čas na vybudovanie dôvery. Z vlastnej iniciatívy sa s rodičmi rozprávajte a prejavujte záujem o nich a ich deti. Radte im, no nikdy im nevnučujte svoj názor.
Transparentnosť	Vytvorte bezpečný priestor, v ktorom sa rodiny môžu stretávať a cítiť, že sú vítané. Zavedte pravidlá týkajúce sa okrem iného dôvernosti, nezaujatého prístupu a vzájomnej úcty. Rozprávajte vhodným jazykovým a komunikačným štýlom. Uistite sa, že máte vytýčené jasné a rovnaké hranice vo vzťahu ku všetkým rodinám, neporovnávajte rodiny a ku všetkým opatrovníkom pristupujte rovnako.
Pozitívnosť	Používajte pozitívny spôsob vyjadrovania, ktorý rodiny povzbudzuje a nevyvoláva v nich pocit viny. Chváľte rodiny za ich úsilie a za to, čo robia pre svoje deti. Rozprávajte sa s rodinami o pokroku dieťaťa. Budú tak hrdé na svoje deti a budú oslavovať ich úspechy.
Budovanie komunity	Vymýšľajte zábavné aktivity a podujatia, na ktorých sa rodičia budú stretávať s inými rodičmi a budú cítiť podporu.
Všímavosť	Naučte rodiny cvičenia zamerané na všímavosť, ktoré používate u detí.
Zapájanie	Niektoré rodiny sa môžu cítiť schopnejšie, keď im dáte príležitosť niečo urobiť a prispieť k vašej práci s deťmi. Porozprávajte sa s rodičmi o ich silných stránkach a záujmoch a na základe toho ich informujte o aktivitách, napr. poprosť ich, aby prišli do škôlky a naučili deti určité zručnosti, uvarili s deťmi tradičný pokrm atď.

**Rodinám najlepšie poslužíme tým, že s nimi budeme spolupracovať.
Zlepšovanie duševného blaha rodičov je kľúčové pre duševné blaho dieťaťa.**

3. Pomoc deťom, ktoré nehovoria po grécky

Jednou z najväčších výziev pri poskytovaní príležitostí na učenie a vývoj deťom utečencov je jazyková bariéra. Pre učiteľov materských škôl je náročné a frustrujúce, ak nedokážu komunikovať s deťmi a rodinami. Jazyková bariéra na druhej strane prispieva k stresu a všeobecnému pocitu bezradnosti a neschopnosti.

Pre mnohé deti, ktoré prichádzajú do Grécka, je šanca, že sa dostanú do krajín, ktoré považujú za svoj konečný cieľ, veľmi malá. Väčšina z nich bude musieť zostať v Grécku a začleniť sa do gréckeho školského systému. Pre ďalšie vzdelávanie a duševné blaho v širšom zmysle slova je preto kľúčové podporovať deti pri učení sa nového vyučovacieho jazyka.

V ideálnom prípade by učители mali mať asistentov, ktorí hovoria rovnakými jazykmi ako deti, alebo rodičov, ktorí môžu pomôcť, aby sa deti mohli učiť nový jazyk a zároveň si udržiavať svoj prvý jazyk. To je žiaľ takmer nemožné.

Hlavné otázky, ktorým musíte venovať pozornosť, keď pracujete s deťmi, ktoré hovoria iným jazykom ako vy, sú tieto:

Dávajte deťom príležitosť učiť sa a rozvíjať si aj svoj prvý jazyk. Učenie sa nového jazyka nadväzuje na zdatnosť v prvom jazyku. Používajte vo svojej triede alebo v skupine prvý jazyk každého dieťaťa, naučte sa niekoľko slov alebo viet v jazykoch detí, spolu s deťmi a rodičmi vyrobte glosár najdôležitejších slov, označujte materiály v rôznych jazykoch atď.

Najlepší spôsob, ako sa naučiť nový jazyk, je prostredníctvom interakcií – rozprávajte sa s deťmi po grécky (alebo inými vyučovacími jazykmi) čo najviac. Poproste personál v materskej škole alebo v tábore, aby robil to isté. Uvedomujte si, že jazyk sa najlepšie učí vo funkčnom a zmysluplnom prostredí, a nie izolovane, keď je jediným cieľom učenie sa jazyka.

Vyzvite rodičov a deti, ktoré nehovoria po grécky, aby v triede rozprávali svojím jazykom. Môžu deťom porozprávať príbeh, naučiť ich pesničku, riekanku, niekoľko slov atď.

Nedovoľte, aby si iní uťahovali z detí, ktoré nehovoria dobre po grécky. Buďte neoblomní. Nedovoľte žiadne zahanbovanie.

Odporúčané stratégie¹⁶

- **Rozprávajte pomaly a robte prestávky** – mali by ste používať svoje prirodzené rečové tempo, ale medzi vetami robiť dlhšie prestávky.
- **Buďte trpezliví a čakajte** – keď dieťa rozpráva, aktívne ho počúvajte a nedominujte v konverzácii.
- **Rozprávajte zrozumiteľne** – obmedzte používanie neformálnej reči a žargónu. Zdôrazňujte slová kľúčové pre porozumenie koncepcie, ktorú vysvetľujete.
- **Dávajte si pozor na intonáciu** – dávajte si pozor na intonáciu, ktorá má často vplyv na zmysel slova. Keď je to potrebné, zdôrazňujte prestávky medzi slovami a vetami, ale nie neprirodzene.
- **Potvrďte, že dieťaťu rozumiete** – keď sa dieťa usiluje rozprávať v novom jazyku, reagujte na všetky jeho výroky potvrdzovaním toho, že rozumiete zámeru dieťaťa a jeho snahu o rozprávanie neignorujete.

¹⁶ Prevzaté z <https://www.reyn.eu/app/uploads/2017/04/Korak-po-korak-Reyn-brosura-Cujes-li-me-ENG-preview-small1.pdf> a z materiálov, ktoré vypracovala Dawn Tankersley na účely online kurzu *Multilingual Language Development in Young Children a programu organizácie ISSA pre deti Education for Diversity*.

- **Prejdite z jednoduchých vetných štruktúr na zložitejšie** – začnite s najjednoduchšími vetnými štruktúrami a keď vidíte, že dieťa robí pokrok, začnite používať zložitejšie tvary. Napríklad začnite tým, že povie: „Deti sa učia pesničky“, namiesto toho, aby ste povedali: „Učenie sa riekaniiek a pesničiek je jedna z vecí, ktoré deti robia v materskej škole“.
- **Rozvíjajte a rozširujte to, čo dieťa hovorí** – zopakujte, čo dieťa hovorí, a pridajte malé množstvo nových informácií. Ak napríklad dieťa povie „Lopta“, odpoviete „Áno, lopta. Červená lopta.“
- **Názorne ukážte želanú odpoveď** – deťom názorne ukážte zvuk, slovo alebo gramatický tvar, ktorý zatiaľ v konverzácii samy nepoužili. Názorné ukážky môžete použiť aj na to, aby ste deťom ukázali, čo sa očakáva, že povedia alebo urobia.

Deti možno budú potrebovať počuť nové slovo až 40 krát či viac, kým budú schopné správne a samostatne ho používať.
- **Všetko komentujte** – rozprávajte o všetkom, čo dieťa robí, akoby ste to vysvetľovali niekomu, kto nie je v triede a nevidí to. Cieľom komentára je prepojiť hru, prácu a konanie dieťaťa s príslušným jazykom.
- **Dajte deťom viac času na to, aby spracovali, čo počuli** – neprechádzajte rýchlo na nové otázky alebo príklady.
- **Dávajte si pozor na slovnú zásobu** – používajte slová, ktoré sa bežne používajú. Vysvetľujte neznáme pojmy. Používajte synonymá, no nie priveľa, aby ste dieťa nezmiatli.
- **Používajte krátke, menej zložité vety** – vynechávajte predložkové vetné členy, ktoré nie sú kľúčové pre význam, a používajte mená namiesto zámen.
- **Nové slová používajte v ich prirodzenom kontexte** – nové slová a vetné štruktúry používajte v kontexte alebo v rámci obsahu, ktorý deti poznajú.
- **Dôležité slová zopakujte** – ak niečo povie viac než jedenkrát, dávate dieťaťu viac než len jednu príležitosť zachytiť význam slova, ktoré opakujete. Slovo môžete zdôrazniť aj tak, že ho budete častejšie používať na začiatku alebo na konci vety.
- **Počúvajte** – usilujte sa deti viac počúvať a nabádajte ich, aby hovorili, namiesto toho, aby ste sami dominovali v konverzácii.
- **Používajte konkrétne materiály** – používajte predmety, fotografie, grafické poznámky a videomateriál. Novú slovnú zásobu vždy doplňte vizuálnym prvkom, aby ste podnietili pamäť detí.
- **Používajte neverbálne prejavy** – používajte gestá, pohyby, reč tela a hranie rolí.
- **Dvoj- alebo viacjazyčné štítky** – predmety a časti triedy označujte dvojjazyčne. Na dvojjazyčných štítkoch vždy používajte dve rôzne farby, pričom jednu farbu použite na štítku v jednom jazyku a druhú farbu na štítku v druhom jazyku (alebo viac v prípade viacerých jazykov).
- **Učebné materiály** – trieda by mala byť plná materiálov, ktoré motivujú deti rozvíjať si jazykové zručnosti, ako sú knihy, obrázkové knihy, divadelné bábky, zariadenia na nahrávanie zvuku, perá, papiere, komiksy atď.
- **Nabádajte deti, aby sa spolu rozprávali.**
- **Vzbudzujte v nich pocit hrdosti** – začnite s tým, čo už deti vedia, a nabádajte ich, aby rozprávali o svojich doterajších zážitkoch.
- **Prejavujte nadšenie, dôveru, ale aj trpezlivosť** – deťom to umožní experimentovať s jazykom namiesto toho, aby to vzdali.
- **Deti otvorene a priamo chváľte a povzbudzujte ich.**

Tieto pomôcky vyrobili študenti počas letného programu Univerzity v Patrase. Prvá pomôcka pomáha deťom vyjadriť pocity, druhá rozprávať o počasí a tretia rozprávať o ročných obdobiach.

(Stellakis N. and Spiliopoulou G., Katedra pedagogiky a vzdelávania v ranom detstve Univerzity v Patrase)

Dôležitú úlohu zohráva **prostredie, ktoré podporuje učenie sa jazyka a rozvoj gramotnosti**¹⁷. Použite všetky prostriedky, ktoré máte k dispozícii, na to, aby ste jazyky vniesli do triedy. Na tento účel sú vhodné tieto typy:

- **Rozvrh dňa** a iné zoznamy sú vyvesené po celej miestnosti vo výške očí detí; učitelia kombinujú kresby, obrázky a slová napísané tlačným aj písaným písmom.
- **Deti majú príležitosť čítať, písať a rozprávať sa v každom kútiku** – všetko, čo deti vytvorili, napísali či vyrobili, je vyvesené vo výške ich očí, aby na to boli hrdé. Deti sú nabádané, aby sa s jazykom rôznym spôsobom hrali (vymýšľali slová, príbehy, v ktorých sú slová nesprávne umiestnené v texte, písali tak, ako chcú, písali na rôzne povrchy, spievali nezmyselné pesničky atď.).
- **V triede je knižnica** alebo aspoň jeden kútik alebo polička s knihami, časopismi, magazínmi, komiksmi atď. Obsahuje materiály potrebné na rozprávanie príbehov alebo dramatizáciu, širokú škálu kníh, veľký počet kníh (5 až 8 na každé dieťa, ak je to možné). Deti majú knihy k dispozícii a môžu si ich kedykoľvek vziať. Knihy sú uložené tak, aby deti videli obal. Knihy, ktoré možno považovať za chlapčenské

Pestujte tradície komunít a rodín, z ktorých deti pochádzajú. Zbierajte hudbu, tradičné piesne, uspávanky, tradičné hry, zvyky, príbehy a porekadlá. Poproste rodičov, aby vám pomohli. Môžu vám zaspievať pieseň, ktorú nahráte a môžete používať pri každodenných aktivitách. Ak rodičia nevedia čítať a písať, nájdite niekoho, kto vám pomôže. Tento obsah začleňte do každodennej práce. Tradičné hry môžete napríklad používať ako aktivity na zahriatie. Ak sú v triede deti z rôznych kultúrnych a jazykových prostredí, vytvorte plán, ktorý bude odrážať rozmanitosť triedy.

¹⁷ Prevzaté z Trikić, Z, Ionescu, M (Ed.) (2012). *Building Opportunities in early Childhood from the Start, the Teachers' Guide to Good Practices in Inclusive early Childhood Services*, Roma Education Fund – <http://ftp.issa.nl/sites/default/files/AGS%20Good%20Practice%20Guide.pdf> a z Blashka, J. K. (1998.), VIEWS (Spring, 12–13, 23).

a dievčenské, sú rovnomerne zastúpené, rovnako ako knihy, ktoré zobrazujú oba rody v neočakávaných úlohách, a knihy na rôzne témy súvisiace s rozmanitosťou, rovnosťou či spravodlivosťou. Táto časť miestnosti by mala obsahovať vankúše, matrace atď.

- **Štítky** – funkcia čítania a písania má mnohé rôzne podoby (napr. štítky na materiáloch, predmetoch a v kútikoch v rôznych jazykoch) – deti si tak najlepšie vyvinú tzv. vnímavý slovník.
- Deti majú množstvo príležitostí na **dramatizáciu, hranie rolí a symbolickú hru**.
- **Deti môžu používať počítače** – existuje množstvo programov, ktoré podporujú gramotnosť a učenie jazyka v ranom veku.
- **Vyučujúci čítajú alebo rozprávajú deťom príbehy** aspoň raz za deň a ak je to možné, aj viackrát. Čas na čítanie môže byť kedykoľvek.
- **Kresby a maľby detí sa zvyčajne posielajú rodičom alebo sa im ukazujú** – vedú k podnetným konverzáciám s rodičmi a takisto umožňujú rodičom vidieť pokrok ich detí. Môžu sa tak aj dozvedieť o tom, čo robíte s deťmi.
- **Deti si knihy z materskej školy berú so sebou domov** – rodičia tak môžu deťom čítať častejšie. Ak nie sú rodičia gramotní, aj tak im možno poslať knihy, aby si s deťmi mohli pozeráť obrázky v knihe a rozprávať sa s nimi o nich. V prostredí tábora to môže byť náročné, preto sa rozhodnite podľa existujúcich podmienok.
- **Vyučujúci** pravidelne a neustále **názorne ukazuje, ako možno používať materiály súvisiace s gramotnosťou**.
- **Hracie a učebné kútiky majú jasne vymedzený priestor** – z výskumu vyplýva, že vhodne navrhnuté a vybavené priestory motivujú deti, aby si samostatne často volili materiály súvisiace s gramotnosťou. Knihy a materiály na písanie môžu byť súčasťou každého kútika.
- **Nástenné slovníky**, ktoré obsahujú obrázky a slová v rôznych jazykoch (ktorými rozprávajú deti v skupine/triede).

Farby – nástenný slovník¹⁸

Učiteľ vytlačí alebo nakreslí kruhy rôznych farieb na hárok papiera veľkosti A3 a vyvesí ho na stenu tak, aby k nemu deti mali každodenný prístup. S pomocou detí a rodinných príslušníkov vpíše názvy farieb vo všetkých jazykoch, ktorými rozprávajú deti v škôlke (učiteľ na obrázku použil angličtinu, francúzštinu, arabčinu a perzštinu). Deti sa tak učia názvy farieb v gréčtine aj vo svojom vlastnom jazyku.

¹⁸ Túto aktivitu zaviedli Stellakis N. a G. Spiliopoulou z Katedry pedagogiky a vzdelávania v ranom detstve Univerzity v Patrasi a realizovali ju v materských školách počas letných programov.

	Ελληνικά	Αγγλικά	Γαλλικά	Αραβικά	Φαρσί
	Κόκκινο	Red	Rouge	أحمر (Ahmar)	قرمز (Ghermez)
	Μωβ	Purple	Pourpre	ارجواني (Urjuwaani)	ارغوانی (Arghavâni)
	Μπλε	Blue	Bleu	أزرق (Azraq)	آبی (Âbi)
	Πράσινο	Green	Vert	أخضر (Akhdar)	سبز (Sabz)
	Κίτρινο	Yellow	Jaune	أصفر (Asfar)	زرد (Zard)
	Πορτοκαλί	Orange	Orange	البرتقالي (Burtuqali)	نارنجی (Nârenji)

	Ελληνικά	Αγγλικά	Γαλλικά	Αραβικά	Φαρσί
	Γκρι	Grey	Gris	رمادي (Rmadi)	خاکستری (Khâkestari)
	Άσπρο	White	Blanc	أبيض (Abyad)	سفید (Sefid)
	Ροζ	Pink	Rose	زهري (Zahri)	صورتی (Surati)
	Καφέ	Brown	Marron	بني (Bunni)	قهوه‌ای (Ghahveyi)
	Μαύρο	Black	Noir	أسود (Aswad)	سیاه (Siyâh)

Aktivity podporujúce učenie jazyka

Môžete používať aj niektoré z nasledujúcich aktivít. Väčšina z nich si nevyžaduje znalosť jazyka, ale pomáha pri učení jazyka a podporuje celostný vývoj dieťaťa.

Aktivity s pohybom – tvorivý pohyb¹⁹

Ak dávate deťom každý deň príležitosť na tvorivý pohyb, môže to mať obrovský vplyv na ich každodenný život, pretože je to fyzická aktivita a zároveň aj prostriedok na sebavyjadrenie. Prináša podnetné zážitky spočívajúce v objavovaní a tvorbe s pridanou hodnotou v podobe živého pohybu.

Tvorivý pohyb dáva deťom príležitosť ovládať svoje telo a rozvíjať vnímanie pohybu v priestore spolu s inými deťmi. Baví ich to, odbúrava stres, zvyšuje silu svalstva a výdrž a zlepšuje vrtkosť a koordináciu. Pomáha deťom naučiť sa postupovať podľa pokynov, počúvať signály, byť ohľaduplný k iným pri pohybe a byť v tom istom priestore. Menej známa a preskúmaná je skutočnosť, že tvorivý pohyb v predškolskom veku prispieva aj k rozvoju zručností detí v oblasti riešenia problémov, kritického myslenia, jazykového rozvoja a pracovnej pamäti. Z výskumu vyplýva, že pohyb a cvičenie môžu podnietiť rast nových mozgových buniek a uľahčovať učenie.²⁰ Tvorivý pohyb malým deťom umožňuje klásť si otázky a nachádzať odpovede a inovatívne riešenia problémov pomocou svojich tiel.

Existujú štyri prvky, ktoré sa spájajú s tvorivým pohybom a aktivitami, ktoré z neho môžu vychádzať²¹:

- **Variácie pohybu s rôznymi časťami tela:** Napríklad pochodovanie so zdvihnutými ramenami, s jedným kolenom pokrčeným a druhým kolenom vystretým, na špičkách atď.
- **Priestorové variácie:** Kráčanie vzad, do strany, s otočkami, do štvorca atď.
- **Časové variácie:** Pomalý pohyb, rýchly pohyb, zastavenie po siedmich krokoch atď.
- **Energické variácie:** Pohyb ako vo vode, v pohyblivom piesku, s bosými chodidlami po horúcom piesku, pohyb úplne potichu atď.

Ak pritom použijete pomôcky, ako je šatka alebo hodváb, stuhy na paličkách, ktorými deti budú narábať pri pohybe, alebo obruč, dodáte voľným pohybovým aktivitám nový rozmer a skomplikujete ich. Malé hudobné nástroje, malé baterky alebo vlákňové optické svetielka, plyšové hračky či dokonca klobúky môžu vzbudiť predstavivosť detí tak, že vymyslia nové pohyby.

Tvorivý pohyb môže byť takisto vhodnou stratégiou v situácii, keď je dieťa neposedné, lebo stojí v rade a čaká, kým si bude môcť umyť ruky, alebo aj počas chvíľky v kruhu. Deti môžeme zabaviť rôznymi spôsobmi – napríklad im povedať, aby neposednosť prejavovali laktami a kolenami, aby sa „vrteli“ len do odpočítania určitého čísla a potom stuhli alebo aby sa „vrteli“ rýchlo či pomaly. Môžeme povedať, aby sa „vrteli“ v tvare trojuholníka.

Tvorivý pohyb môže zahŕňať aj učenie sa tradičných tancov z rôznych krajín. Deti môžu naučiť učiteľa a svojich spolužiakov tradičné tance zo svojej krajiny a učiteľa ich môžu naučiť grécke tance. Zúčastniť sa môžu aj rodičia.

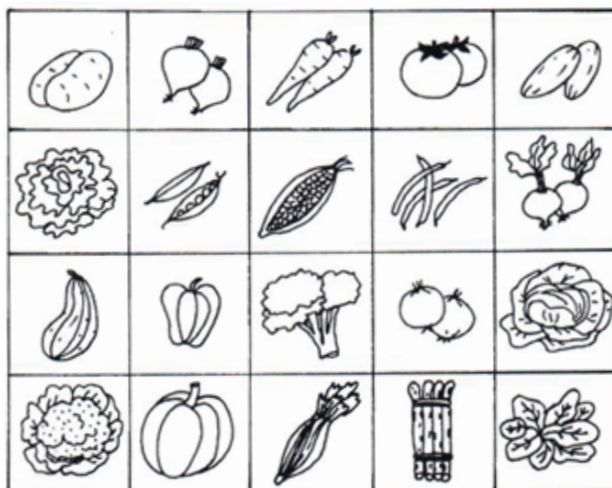
¹⁹ Prevzaté z: *Child-centered, democratic preschool classrooms: The Step by Step Approach*, 2018.

²⁰ Ratey 2008, Ratey, J. (2008). *SPARK: The revolutionary new science of exercise and the brain*. New York: Little, Brown.

²¹ Dow, C. (2010). *Young children and movement: the power of creative dance*. *Young Children*. National Association of Education for Young Children. <https://www.naeyc.org/tyc/files/tyc/file/V6N1/Dow2010.pdf>.

Lototabule²²

Lototabule sú tabule s pripevnenými obrázkami alebo číslicami. Sú základom rôznych hier založených na hľadaní párov. Existuje celá škála týchto tabúl, no všetky z nich si vyžadujú pozorovanie, porovnávanie podobnosti a rozpoznávanie rozdielov. Schopnosť nachádzať páry je kľúčová pre učenie sa koncepcií z oblasti vedy, matematiky a čítania. Lototabule sa môžu zameriavať na rozpoznávanie farieb, číslic či ovocia a na doplnenie spoločenských tém možno vyrobiť aj obrázky s ľuďmi. Ak sa deti napríklad učia druhy potraviny, učiteľ môže vyrobiť lototabule s ovocím, so zeleninou či s bielkovinami. Učiteľ pomáha deťom rozširovať si slovnú zásobu kladením otvorených otázok.

Názvy predmetov môžete napísať v gréčtine aj v jazykoch, ktorými deti rozprávajú.

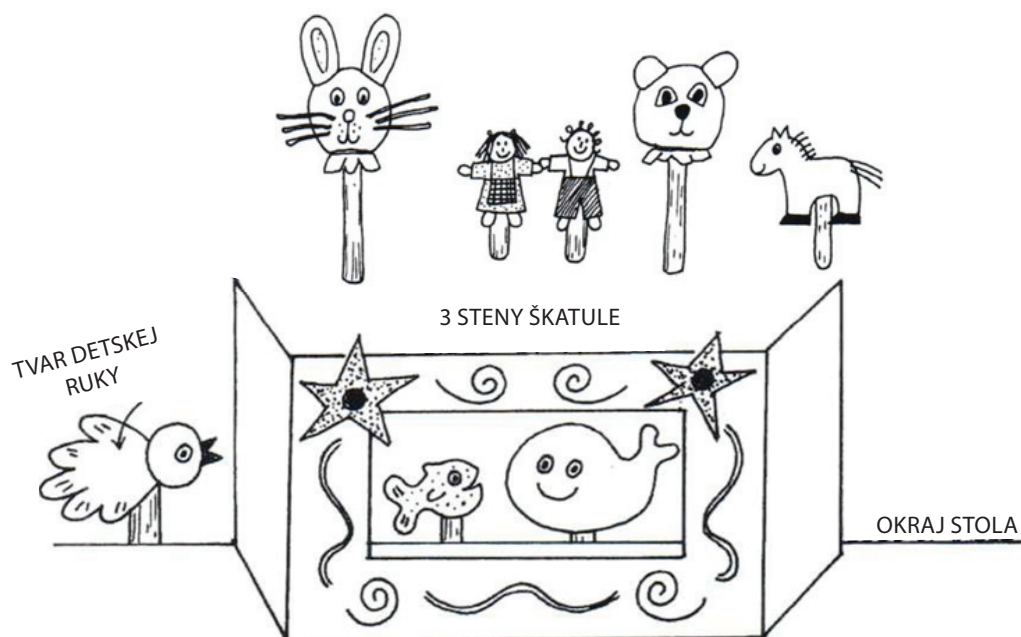
Vyrobte príslušné karty zodpovedajúce obrázkom na tabuliach.

Postupujte ako pri každom inom lote, no sústreďte sa na opakovanie slov v rôznych jazykoch. Môžete to využiť aj ako príležitosť na vyrobenie skupinového nástenného slovníka.

Bábková hra²³

Bábky sa používajú na rôzne dramatické hry. Deti môžu bábkou používať na to, aby vyjadrili, nad čím uvažujú, či už hrajú scénu z príbehu, znova prežívajú situáciu zo skutočného života alebo stvárnajú svoj sen. Bábkou u detí stimulujú prirodzené používanie jazyka. Okrem nespočetných jazykových, sociálnych a emocionálnych prínosov používania hračiek v dramatickej hre umožňuje výroba bábok deťom vyjadrovať

²² Coughlin A. P., Hansen K. A., Heller D., Kaufmann R. K., Rothschild Stolberg J., Burk Walsh K.: *Step by Step: A Program for Children and Families. Creating Child-Centered Classrooms: 3–5 Years Old.* ISSA

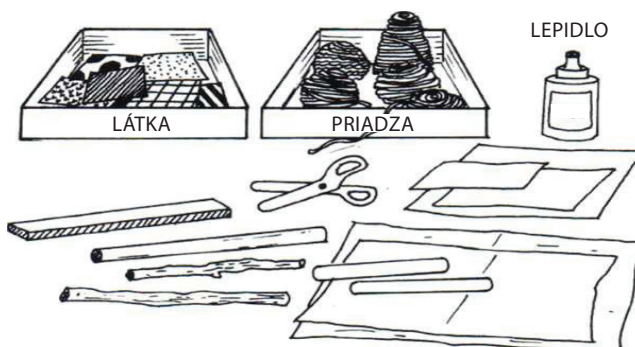
²³ Tamtiež.

tvorivosť a predstavivosť. Ak používate širokú škálu bábok (bábky na paličke, prstové bábky či bábky z vrecúšok), deti majú na výber, vymýšľajú nové situácie a hra ich viac baví.

Materiál:

- paličky, väčšie konáriky
- papierové vrecúška
- kúsky látky, útržky papiera
- lepidlo
- noviny alebo vata
- drevené lekárske lopatky alebo zmrzlinové paličky
- priadza, špagát, gombíky, nožničky

Príprava:

- Menšie dieťa môže nasadiť vrecko na paličku a vyplniť ho novinami alebo vatou.
- Učiteľ dieťaťu pomôže priväzať otvor vrecúška k paličke tak, aby vznikla hlava.
- Dieťa môže hlavu alebo tvár omaľovať alebo na ňu prilepiť ozdoby.
- Dieťa oblečie bábku do kúskov látky alebo útržkov papiera.
- Staršie deti rady maľujú postavy z príbehov na trvácny papier. Keď si postavy povystrihujú, prilepia ich na kartón a pripevnia na drevené paličky.

Aktivita:

Niektoré deti sa v skupine alebo pri rozprávaní príbehov hanbia rozprávať. Keď však držia v ruke bábky, akoby zázrakom začnú predstierať, že bábka rozpráva, a zapoja sa do dialógu. Pomocou týchto príkladov môže učiteľ klásť otázky a komentovať dianie, aby rozprúdil konverzáciu: „Toto bábätko bez príbehu nezaspí. Mohla by mu tvoja bábka porozprávať príbeh?“, „Čo má tvoja bábka najradšej ako dezert – ovocie, zmrzlinu alebo koláč?“

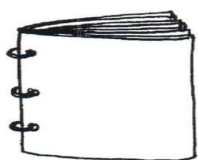
Možné rozšírenie a obmeny:

Pri väčších deťoch vyrobte celé javisko (vhodná je veľká kartónová škatuľa) alebo kulisy (s plachtou). Deti k bábkovej hre namaľujú kulisy.

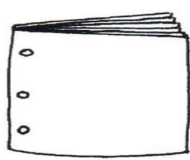
Kniha o mne²⁴

Literatúra prináša deťom nové vnemy a podnety. Stimuluje myslenie a rozvoj jazyka. Ak chcete u detí pestovať vzťah ku knihám, čítajte im každý deň a dajte im príležitosť, aby si vyrobili vlastné knihy. Pri tejto aktivite budú mať deti možnosť voľby, keďže si budú môcť vybrať svoje vlastné témy a nadviazať na vlastné záujmy. Táto aktivita deti takisto podnecuje k úvahám o tom, akými rôznymi spôsobmi možno vyrábať knihy. Výroba kníh spolu s deťmi učiteľom umožňuje prispôbiť obsah akejkoľvek učebnej látky. Učitelia majú takisto príležitosť obohatiť triednu knižnicu o knihy v rôznych jazykoch a z rôznych kultúr.

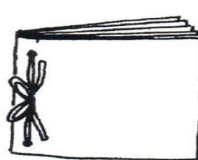
²⁴ Tamtiež.

S KRÚŽKAM

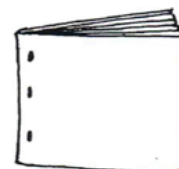
S KLINCAMI BEZ HLAVIČKY

SO ŠPAGÁTOM

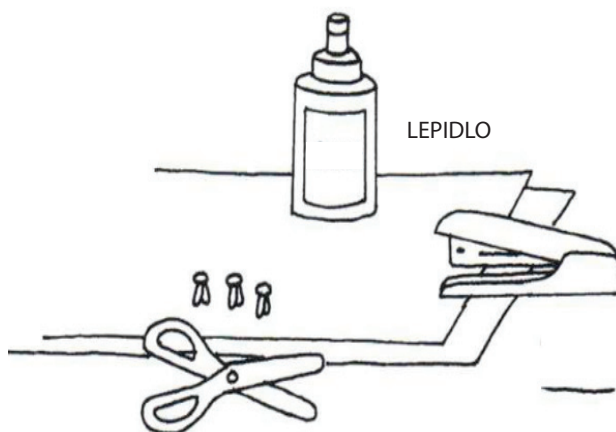
SO SVORKAMI

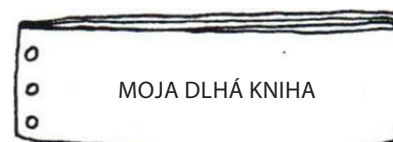
SO SVORKAMI

Materiál:

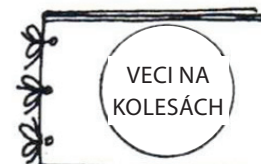
- hrubý farebný papier
- nožnice
- zošívacia
- gumičky
- kartón
- špagát alebo lepidlo
- dierovačka
- kancelárske spony
- staré časopisy, katalógy, pohľadnice atď.

V rámci chvíľky v kruhu alebo na rannom stretnutí vysvetlite deťom, že budú vyrábať Knihu o sebe. Každá kniha bude trochu iná, pretože každý človek je jedinečný, no zároveň sú si všetci ľudia v mnohých ohľadoch podobní. „V čom sme si všetci podobní?“ Časom možno knihu použiť na rôzne aktivity, ako napríklad odtlačky rúk, chodidiel, prstov, koľko členov má moja rodina, farba mojich očí, moja obľúbená farba, príbeh o mne, keď som bol/a ešte bábätko, moja obľúbená činnosť, moje obľúbené slová v mojom jazyku atď. Deti môžu učiteľovi diktovať a nakresliť k tomu sprievodné obrázky.

Keď budú knihy hotové, učiteľ by ich mal umiestniť do kútika zameraného na gramotnosť, aby si ich deti mohli pozerať. Budú sa tešiť, keď v nich uvidia seba aj ostatné deti. Vďaka tejto aktivite si deti rozvíjajú pozitívny prístup k rozdielom a viac si uvedomujú svoje vlastné charakteristiky a charakteristiky svojich spolužiakov a lepšie ich chápu.

Prípravte si niekoľko vzoriek kníh rôzneho tvaru. Deti si zvolia tvar a tému svojich kníh.

Používajte všetky jazyky, ktorými sa vo vašej skupine rozpráva. Vyrábajte slovníky s názvami častí tiel atď. Kedykoľvek môžete požiadať o pomoc rodičov alebo niekoho iného z tábora. Vďaka tejto aktivite nadviazete vzťah s rodinami a takisto sa naučíte niekoľko slov z jazykov, ktorými hovoria deti a rodiny.

Zvuk jazyka²⁵

Počas tejto aktivity budú deti rozprávať o jazyku, ktorým hovoria vo svojej rodine. Budú rozlišovať rozdiely medzi týmito jazykmi. Príslušnosť k svojej vlastnej kultúre a rešpekt voči iným kultúram u detí posilní pocit hrdosti.

Na nahrávanie detí môžete používať telefón alebo počítač.

Opis aktivít:

Porozprávajte sa s deťmi o jazykoch alebo dialektoch, ktorými hovoria doma. Skúste tieto rôzne jazyky alebo dialekty nahráť na telefón (poproste napríklad rodičov alebo deti). Prehrajte deťom viaceré jazyky alebo dialekty a povedzte im, aby hádali, o aký jazyk alebo dialekt ide.

Ponúknite sa, že im preložíte jednu známu báseň do ich prvého jazyka, a napíšte ju na nástenku alebo zarecituje pred triedou.

Ďalšie aktivity na učenie sa nového jazyka²⁶

Malé deti – materská škola

Vrecko tajomstiev²⁷

Účelom tejto aktivity je učiť deti rozoznávať a identifikovať nové slová a pojmy. Deti sa následne naspamäť naučia správne názvy, ktoré sa stanú súčasťou ich slovnej zásoby.

Materiál: súbor obrázkov, súbor podobných predmetov. V ideálnom prípade deti tieto predmety poznajú z riekaniak a piesní, ktoré ste použili v rýmovačkách alebo iných hrách uvedených v nasledujúcom texte.

Postup:

1. Obrázky vložte do vrečka a každému dieťaťu dajte jeden predmet. Z vrečka vyberte jeden obrázok a povedzte, ako sa volá: Mám koňa. Kto má koňa?
2. Dieťa, ktoré má podobný predmet, ho zodvihne a zopakuje spolu s vami: Mám koňa. Obrázok aj predmet položte na zem tak, aby ich každý videl. Deti môžu zaspievať pesničku o koni. Keď už ste prešli všetky obrázky a predmety a zaspievali pesničky súvisiace s obrázkom, deti vám ich môžu pomôcť vložiť späť do vrečka a pritom, ako ich vkladajú, každý predmet pomenujú.

Ide sa na ryby²⁸

Podstatou tejto aktivity je učiť deti nové slová a výrazy. Keď si pozeráte obrázky a rozprávate o nich, deti majú príležitosť všímať si podrobnosti a opísať obrázky.

Materiál: rybárska udica (palička, špagát, magnet), obrázky zvierat, jedla alebo predmetov z každodenného života a príslušné predmety, ryby vyrobené z kartónu rôznych farieb, kancelárske spony.

Postup:

1. Z paličky vyrobte rybársku udicu – na jeden koniec pripevnite pomocou špagátu magnet a druhý koniec špagátu priviažte k paličke. Namaľujte obrázky alebo použite hotové karty, ktoré si môžete stiahnuť z internetu. Povystrihujte ryby, prilepte na ne obrázky a ku každej rybe pripnite sponu.
2. Ryby rozložte po zemi s obrázkami nadol. Povedzte deťom, aby na striedačku chytali ryby a s vašou pomocou obrázok pomenovali. Potom si pozrite obrázky spolu s deťmi, opisujte obrázky a rozprávajte sa o nich. Môžete takisto pomenovať farby.

²⁵ Súbor nástrojov programu *Education for Diversity – Program for adults working with and for children – Toolkit*, 2018, ISSA.

²⁶ Tamtiež.

²⁷ Sallinen a kol. (2011).

²⁸ Tamtiež.

3. Ak deti už tieto slová poznajú, môžete ich poprosiť, aby predmety vkladali do vrečka takto: Anna zoberie loptu, Osian môže zobrať koňa atď. Počas tejto aktivity by sme mali rozprávať o jednotlivých predmetoch, všímať si záujmy detí, dopĺňať ich vety, opakovať slová a používať ich v konverzácii. Keď ich opravujete, nehovorte „nesprávne“ – stačí zopakovať správne slovo.

Posúdenie pasívneho jazyka

- Dokážu pomenovať predmet?

Posúdenie aktívneho jazyka

- Dokážu pomenovať predmet?

3. Keď už sa hra skončí, môžete si zaspievať piesne alebo recitovať riekanky súvisiace s obrázkami. Takisto môžete použiť piesne a riekanky z predchádzajúcich hodín.
4. Túto hru môžete pozmeniť tak, že predmety skryjete v miestnosti a deti ich budú hľadať na základe vašich tipov.

Posúdenie aktívneho jazyka

- Dokážu deti pomenovať obrázky?
- Dokážu deti zaspievať piesne alebo zarecitovať riekanky, ktoré súvisia s obrázkami?

Dôležité slová od rodín

Každý má slová, ktoré sú preňho dôležité. Poproste rodičov, aby vám poslali slová, ktoré pre nich v živote niečo znamenajú. Nielenže to rozvíja slovnú zásobu detí, ale takisto im to umožní lepšie chápať životy rodinných príslušníkov. Deti veľmi rady skúmajú slová a keď sa svojich známych pýtajú na ich obľúbené slová, podnecuje ich to k rozprávaniu. Slová môžu byť v akomkoľvek jazyku.

Aktivity pre deti:

Poproste rodiny, aby vám povedali najviac 5 slov, ktoré sú pre ne dôležité, a aby vám ich napísali v jazyku, ktorým rodinní príslušníci hovoria. Povedzte deťom, aby ku každému z týchto slov spolu s rodinami nakreslili obrázok.

1. Vyroberte nástenku so slovami a s obrázkami, ktoré nakreslili.
2. Deti môžu na základe týchto slov vyrobiť tabuľky (koľko slov je rovnakých alebo sa začína rovnakým zvukom). Tieto slová môžete používať a zopakovať aj v rámci príslušných tematických jednotiek.

Túto aktivitu možno robiť aj so staršími deťmi na prvom stupni základnej školy.

Časti tela

Účelom tejto hry je učiť sa nové slová a začleniť ich do slovnej zásoby detí. Deti sa naučia nové slová a zároveň začnú používať známe slová. Začnite s niekoľkými riekankami a piesňami o tele.

Materiál: stredne veľká bábika, kufrík alebo škatuľa, prikrývka alebo vankúš pre bábiku, náplasti (rovnaký počet ako počet detí v skupine)

Postup:

1. Vyberte bábiku z kufríka alebo zo škatule a povedzte deťom niečo o nej: ako sa bábika volá, čo má rada, kde býva atď. Povedzte deťom, že bábika potrebuje ich pomoc, lebo sa zranila. Bábika povie „au au“ a pošepká vám, „čo ju bolí“. Povedzte deťom, ktorá časť tela bábiku bolí. Deti k nej pristupujú po jednom a s vašou pomocou na bábiku prilepia náplast. Túto časť tela potom môžete pofúkať a zopakovať jej názov. Opakujte to so všetkými deťmi. Keď už všetky deti bábike pomohli a nalepili na ňu náplast, je spokojná a povie, že už ju nič nebolí.
2. Ak používanie náplastí nie je povolené, môžete túto hru hrať tak, že sa len bábiky opýtať, čo ju bolí, a toto miesto pofúkate. Ďalšou možnosťou je nastrihať pásy gázy a obviazať nimi tú časť tela, ktorá bábiku bolí.

Posúdenie pasívneho jazyka

- Dokážu deti ukázať na jednotlivé časti tela, ktoré poviete?

Posúdenie aktívneho jazyka

- Dokážu deti navrhnúť časti tela, ktoré bábiku možno bolia?

Mensie aj väčšie deti

Kto som?²⁹

Táto aktivita rozvíja dramatické divadelné zručnosti, aktívny jazyk, zručnosti spojené s postupnosťou a pamäťové zručnosti a zároveň deti veľmi baví.

Materiál: Pomôcky na jednu zo vzorových aktivít uvedených v nasledujúcom texte.

Slová, ktoré možno použiť: obliekanie sa, prestretie stola, chystanie sa do postele, jedenie večere alebo obedu, príprava obloženého chlebíka, vymalovávanie obrázku, obúvanie topánok, čistenie zubov, prechádzka so psom, hranie sa na domácnosť, hranie sa na školu, akákoľvek predstieraná aktivita.

Postup:

1. Vyberte každodenné aktivity, ktoré deti bavia a ktoré poznajú. Najlepšie sú jednoduché rutinné činnosti.
2. Dieťaťu povedzte: „Ukáž mi, ako...“
3. Dajte túto činnosť predviesť jednému dieťaťu, ktoré zároveň opisuje jednotlivé kroky. Napríklad pri príprave obloženého chlebíka: zoberiem chlieb, zoberiem maslo atď.

Variácie aktivity:

1. Povedzte jednému dieťaťu, aby opisovalo, čo práve robí druhé dieťa.
2. Povedzte jednému dieťaťu, aby druhému diktovalo kroky, ktoré musí pri predvádzaní činnosti urobiť. Napríklad pri chystaní sa do postele: polož si hlavu na vankúš, zavri oči atď.

Posúdenie aktívneho jazyka

- Dokážu deti pri predvádzaní každodennej činnosti rozprávať o tom, čo robia?

Posúdenie pasívneho jazyka

- Ak jedno dieťa predvádza činnosť, zatiaľ čo druhé ju opisuje, rozumie dieťa, ktoré predvádza činnosť, čo má urobiť?
- Dokážu deti opísať činnosť v „správnom“ poradí?

Čo hovorí moja tvár?³⁰

Výrazy tváre sú jedným zo spôsobov, ako dať iným niečo najavo. Pri tejto aktivite si deti precvičujú tento „sociálny spôsob využitia“ neverbálneho jazyka so zrkadlom. Interpretácia výrazov tváre iných je rovnako dôležitá ako vedieť, čo „hovorí“ naša vlastná tvár.

Materiál: zrkadlo, zoznam výrazov tváre

Slová, ktoré možno použiť: šťastný, smutný, odvážny, natešený, zúrivý, nahnevaný, preľaknutý, prekvapený, hanblivý, tvár, zrkadlo

Postup:

1. Povedzte deťom, aby si sadli pred dlhé zrkadlo.
2. Vyzvite ich, aby sa zatvárali šťastne. Každé dieťa sa pozrie na svoju vlastnú tvár a šťastné tváre všetkých ostatných detí.

²⁹ Rockwell, R. a kol. (1999).

³⁰ Tamtiež.

3. Povedzte im, aby sa zatvárali šťastne, ale inak. Každé dieťa sa znova pozrie na svoju vlastnú tvár a tváre všetkých ostatných detí.
4. Vyzvite ich, aby skúsili rôzne „čitateľné“ výrazy tváre, napríklad preľaknutý, prekvapený, natešený alebo smutný.

Variácie aktivity:

1. Deti sa môžu rozdeliť do dvojíc a navzájom interpretovať svoje výrazy tváre.
2. Nakreslite rôzne „čitateľné“ výrazy tváre vyjadrujúce rôzne pocity a emócie.
3. Vymyslite si udalosť alebo príležitosť, ako napríklad jazda na horskej dráhe alebo narodeninová oslava, a povedzte deťom, aby sa zatvárali tak, ako pri tejto udalosti.
4. Robte protikladné výrazy tváre, ako napríklad šťastný – smutný, natešený – unudený či preľaknutý – odvážny.

Posúdenie aktívneho jazyka

- Dokážu deti pomenovať (označiť) rôzne pocity, ktoré vyjadruje ich tvár a tváre iných?

Posúdenie pasívneho jazyka

- Dokážu deti pochopiť význam rôznych slov označujúcich výrazy tváre, ako napríklad šťastný, smutný či nahnevaný?
- Dokážu deti priradiť označenie výrazu k tvári, ktorú vidia?

Zvieracia farma³¹

Pri tejto aktivite sa deti učia pomenúvať poľnohospodárske zvieratá v gréčtine. Takisto majú priestor pomenúvať zvieratá aj vo svojom prvom jazyku.

Opis

Učiteľ ukáže deťom online obrázky znázorňujúce poľnohospodárske zvieratá. Učiteľ zvieratá pomenúva a deti sa učia názvy zvierat po grécky. Učiteľ takisto nabáda deti, aby pomenúvali zvieratá aj vo svojom prvom jazyku. Deti následne spolu s učiteľom poskladajú z papiera rôzne poľnohospodárske zvieratá (ak je to možné, origami) alebo vyrobia zvieratá a zvieracie masky z plastových tanierov a fariieb, alebo ak chcú, oblečú ich. Vyzvite deti, aby zvieratá napodobňovali zvukom, spôsobom chôdze atď.

Zmyslové aktivity s vodou a kreslenie prstami

„Špinavý“ materiál³²

„Špinavý“ materiál, z ktorého sa deti zašpinia a z ktorého je neporiadok, je kľúčový pre programy pre deti v predškolskom veku. Základný materiál, ako sú voda, piesok, hlina a blato, väčšinu detí láka. Deti veľmi bavia hrať sa s ním.

³¹ Túto aktivitu vytvorili Stellakis N. a Spiliopoulou G. z Katedry pedagogiky a vzdelávania v ranom detstve Univerzity v Patrasi. Táto fotografia znázorňuje prácu detí z prijímacieho centra.

³² Prevzaté z materiálov vypracovaných členskou organizáciou ISSA zo Srbska CIP – Center for Interactive Pedagogy.

Hra s vodou a iným „špinavým“ materiálom:

- pôsobí na deti upokojujúco,
- umožňuje deťom tvorivo sa vyjadrovať a rozvíjať pozitívne vnímanie seba samého,
- rozvíja rečové schopnosti, obohacuje slovnú zásobu a zlepšuje komunikačné zručnosti dieťaťa,
- rozvíja jemnú motoriku.

Hry s vodou

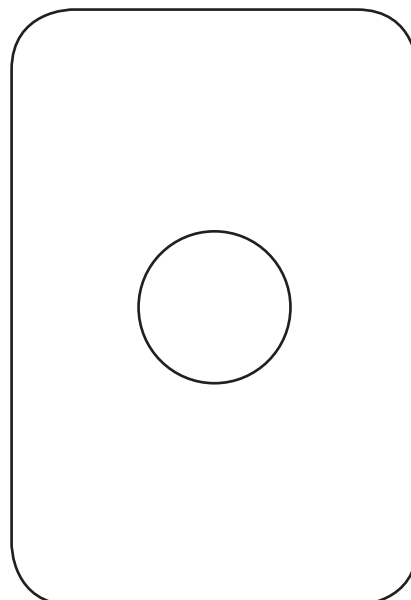
Bez mydla	S mydlom
Deti môžu pomocou špongie alebo utierky utrieť vodu rozliatu po stole.	Deti môžu pomocou špongie alebo uterákov umyť bábiku a usušiť ju uterákom.
Môžu nalievať vodu do rôznych nádob a fliaš, s lievikom alebo bez neho.	Takisto môžu oprat' oblečenie bábik – použite dve nádoby, jednu na pranie a druhú na vypláchanie. Zaveste oblečenie na šnúru pomocou štipcov. Je to dobrá príležitosť na to, aby ste sa detí opýtali, ako to robia doma. Je tam teplejšie, schne bielizeň rýchlejšie?
Maľovanie vodou pomocou maliarskych štetcov – vodu nalejte do misky alebo do nádoby na farby.	Vyzvite deti, aby umyli stoličky v triede.
Vodou môžu „kresliť“ pomocou rozprašovača a striekať ju na betónovú podlahu alebo stenu.	Zahrajte sa s deťmi na umyváreň áut, v ktorej budú umývať nákladné autá, vagóny a osobné autá.
Deti môžu pozorovať predmety, ako plávajú na vode alebo klesajú na dno.	Vyzvite ich, aby robili mydlové bubliny. Použite polystyrénový alebo papierový pohárik a plastové slamky. Vložte slamku do pohára a fúkajte do nej.
Deti môžu pozorovať, ako sa vo vode mení farba ponorených predmetov, ako sú kamene, drevo, betón alebo plátno.	Vyrobte mydlové balóny v plastových nádobách alebo rôznych druhoch nádob na pretrepanie. Deti sa rady hrajú s mydlovou vodou, najmä ak do nej pridáte kvapky farbiva.
Môžu naplniť viacero fliaš vodou s kvapkami rôznych farieb alebo zmiešať zafarbenú vodu z rôznych fliaš.	Recept na trvácne mydlové balóny: 3/4 šálky prostriedku na riad, 1/4 šálky glycerínu alebo cukru, 1 liter vody.
Deti môžu pozorovať, čo sa stane, keď sa zmieša olej s vodou. Zmiešajte olej s vodou z fliaš, pridajte rôzne farby a pretrepte ich. Čo sa stane?	
Čo sa stane s miskou zmrzliny v teplej miestnosti?	
Deti môžu naplniť fľaše rôznych tvarov rôznym množstvom vody, ktoré budú vydávať rozličné zvuky, keď nimi budú búchať.	

Najdôležitejšou vecou pri všetkých aktivitách so „špinavým“ materiálom je **dobrá zástera**. Bez ohľadu na to, či zástery vyrobia vyučujúci alebo rodičia, malo by sa postupovať podľa týchto pokynov:

- Musia byť vodoodolné.
- Zástery by mali byť vyrobené tak, aby si ich deti mohli obliecť bez pomoci vyučujúceho.
- Zástery by mali byť vyrobené z odolného materiálu. Môžete na to použiť rôzny pestrofarebný plastový materiál alebo vrecia na odpadky.
- Stačí do stredu vystrihnúť dieru na hlavu.

Pomôcky na vodné hry by mali byť vyrobené z plastového materiálu, dreva alebo hliníka. Nemalo by sa samozrejme používať sklo. Odporúčame:

- špongie
- utierky
- čistiace kefy
- fľaše rôznych veľkostí
- odmerné nádoby
- rozprašovače
- misky
- plastové vaničky a nádoby na riad
- veľké lyžice
- naberačky
- odkvapkávače
- väčšie kefy
- zátky rôznych veľkostí
- vedrá
- predmety, ktoré plávajú vo vode alebo klesajú na dno
- lodičky
- plastové slamky
- plastové poháre (z jogurtu)
- rôzne druhy nádob
- nádoby na pretrepanie
- malé metly
- plastové vaničky
- vepěvka
- špagát
- štipce
- šálky s prostriedkom na riad

Maľovanie prstami a iné podobné aktivity

Maľovanie prstami je formou umeleckého prejavu. Je kľúčové sústrediť sa na voľnosť pohybu a príjemný pocit, ktorý vyvoláva nanášanie farieb rukou priamo na papier. Hoci výsledok aktivity môže byť pekný a pútavý, nie je to hlavným cieľom tejto aktivity.

U detí utečencov je priestor na hru a tvorivý prejav mimoriadne dôležitý.

Maľovať prstami možno v triede či na dvore. Plátom nemusí byť len papier, maľovať možno pri-

mo na stôl. Ak je to potrebné, použite na prikrytie stola kúsok vodoodolného alebo plastového materiálu.

Deti by mali maľovať prstami postojáčky, aby sa pritom mohli voľne hýbať. Okrem prstov môžu používať aj dlane, zápästia, ruky či dokonca lakte. Materiál na maľovanie prstami možno pripraviť vopred alebo vyrobiť v rámci aktivity.

Užitočné recepty a tipy:

- 1 šálka škrobu
- 1 šálka studenej vody
- 3 šálky vriacej vody
- 1/2 šálky nastrúhaného mydla
- 1 lyžička glycerínu (dodáva lesk, no nie je nevyhnutný)
- farby, temperový prášok alebo potravinárske farbivo

V miske rozmiešajte škrob v studenej vode a pomaly prilievajte vriacu vodu. Dobre premiešajte a varte, až kým nezhustne. Pridajte mydlo a farbivo.

Ak nemáte škrob, postupujte podľa tohto receptu s múkou:

- 2 šálky múky
- 5 šálok studenej vody
- 1/4 šálky soli
- farbivo

Do múky postupne prilievajte studenú vodu. Rýchlo a rovnomerne premiešajte a nechajte vrieť na miernom plameni, až kým tekutina nezhustne. Ak sa vytvoria hrudky, rozmixujte ich mixérom.

Namiesto farbív možno v receptoch na maľovanie prstami použiť temperový prášok, ktorý nasypete do soľničky a ktorým deti poprášia svoje dielo, ruky alebo papier.

Ak plánujete maľovať prstami **priamo na stôl**, môžete použiť aj tento jednoduchý recept:

Na zvolenú plochu nalejte tekutý škrob a následne nasypete temperový prášok. Vyzvite deti, aby kreslili na stôl. Nebojte sa – stôl po aktivite ľahko umyjete.

Ďalšou aktivitou so „špinavým“ materiálom je **maľovanie mydlom**. Zvyčajne sa to robí priamo na povrch stola.

Recept na maľovanie mydlom:

- 1 šálka nastrúhaného mydla
- 1/2 šálky vody (o niečo viac, ak treba viac tekutiny)

Ak chcete, pridajte farbivo. Zmes miešajte, až kým nezhustne.

Ak chcete z maľovania mydlom urobiť skutočný zážitok a dať deťom ešte viac priestoru na rozvíjanie tvorivosti, môžete vyskúšať tieto dodatočné materiály:

- Peny na holenie – maľujte ňou priamo na stôl. Má mierne odlišnú štruktúru než farby a príjemne vonia. Ak chcete, pridajte farbivo (temperový prášok).
- Maľovanie s pudingom.
- Škrob a horúcu vodu – zábavná aktivita, pri ktorej môžete maľovať na stôl alebo škatuľu. Povedzte deťom, aby z tejto zmesi urobili guľky.

Tipy:

- Vždy sa najskôr opýtajte, či sa deti s takýmto materiálom chcú hrať. Niektoré deti to nemajú rady. Ak to nemajú rady, nenúťte ich.
- Pri tejto aktivite pracujte s menším počtom detí, aby sa mohli voľne pohybovať okolo stola. Priestor je veľmi dôležitý.
- Uistite sa, že všetci majú oblečenú zásteru a poriadne vyhrnuté rukávy.
- Ak používate papier, nájdite miesto, na ktorom detské diela uschnú. Ak nemáte špagát na zavesenie malieb, rozložte ich na podlahu. Uschnú o niekoľko hodín.
- Vždy majte po ruke vedro s vodou, papierové utierky a prázdne vedro, aby si deti v prípade potreby mohli ihneď umyť ruky.

Zmyslové škatuľky³³

Deti používajú dotyk na skúmanie a vyhodnocovanie podnetov. Škatuľka tajomstiev, ktorá deti podnecuje rozprávať o tom, čo cítia na dotyk, je poučným doplnkom do kútika zameraného na gramotnosť, pretože vďaka nej si deti rozširujú slovnú zásobu a opisujú, ako sa cítia. Táto škatuľa tajomstiev obsahuje predmety z prírody. Pokiaľ ide o rozmanitosť predmetov, ktoré môže obsahovať, možnosti sú neobmedzené. Tieto podnety sú zamerané na schopnosť detí cítiť, pozorovať a hovoriť o svojich postrechoch. Deti diskutujú o počte, textúre, tvare a veľkosti.

Rozvíjajú si schopnosť rozlišovať na dotyk rôzne predmety.

- múka
- kukuričná múka
- pukance
- soľ
- kúsky polystyrénu
- suché listy
- útržky novín
- rôzne kamene
- žalude
- konáriky

³³ Coughlin A. P., Hansen K. A., Heller D., Kaufmann R. K., Rothschild Stolberg J., Burk Walsh K.: *Step by Step: A Program for Children and Families. Creating Child-Centered Classrooms: 3-5 Years Old.* ISSA

- listy
- mušle
- pierka

Príprava:

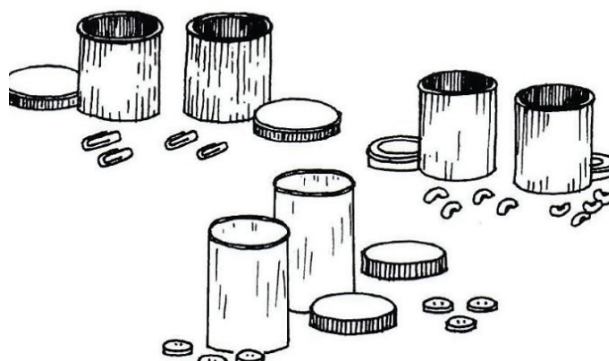
1. Do stredne veľkej škatule vyrežte otvor veľkosti ruky.
2. Vyberte 2 rôzne skupiny predmetov: kamene, pierka, žalude, konáriky zo stromov, listy, mušle atď.

Aktivita: Do škatulky tajomstiev vložte 1 predmet. Na stôl položte 2 až 5 predmetov tak, aby ich deti videli. Jeden predmet musí byť rovnaký ako predmet v škatulke tajomstiev. Vyzvite dieťa, aby siahlo rukou do škatulky a uhádlo, ktorý z predmetov zo stola je aj v škatulke. Povedzte mu, aby si pozrelo predmety na stole a opísalo predmet v škatulke pomocou slov označujúcich textúru.

Možné rozšírenie a obmeny:

- Namiesto toho, aby ste pred deti položili jednu skupinu predmetov, vložte do škatulky tajomstiev 2 až 5 predmetov. Jeden predmet z druhej skupiny predmetov potom položte pred škatulku. Vyzvite dieťa, aby v škatulke tajomstiev pohľadalo tento predmet.
- Každé dieťa v skupine zloženej z 2 až 3 detí siahne do škatulky a opíše jeden predmet. Ak chcete deti naučiť opisné prívlastky, môžete sa ich pýtať, či je daný predmet tvrdý alebo mäkký, drsný alebo hladký, studený alebo teplý. Deti na základe opisu zaradom hádajú, o aký predmet ide. Nabádajte ich, aby používali opisný spôsob vyjadrovania, a tak si rozvíjali slovnú zásobu.

Hudobné aktivity

Hudobné nástroje³⁴

Ozvučené plechovky

Materiál:

- gombíky
- kancelárske spony
- semená
- malé plastové nádoby s uzávermi (prázdne obaly z filmu alebo nádoby na vitamíny)

Príprava:

- Do 2 rovnakých nádobiek nasypete rovnaké množstvo gombíkov tej istej veľkosti.
- Do 2 rovnakých nádobiek nasypete rovnaké množstvo kancelárskych spôn tej istej veľkosti.
- Všetky nádoby uzavrite uzáverom.

³⁴ Tamtiež.

Aktivita: Rozdeľte deti do skupín po troch a nechajte ich, aby si skúsili potriasť každou zo 6 plechoviek. Opýtajte sa ich: „Znejú všetky plechovky rovnako?“ Zistia, že niektoré áno, a niektoré nie. Potom im povedzte, aby našli tie, ktoré znejú podobne. Keď deti nájdu dvojicu podobných plechoviek, povedzte im, aby zvuky opísali. Opýtajte sa ich aj, čo podľa nich vydáva zvuk.

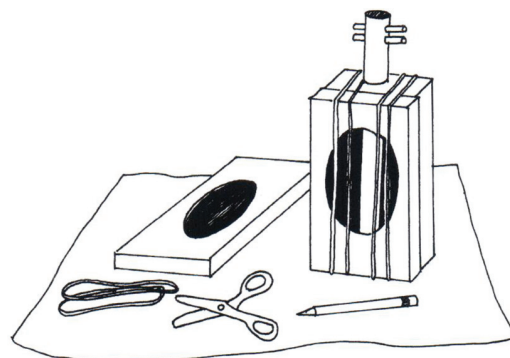
- Zvukovými plechovkami možno vytvárať rytmické schémy alebo nimi možno triasť v rytme pesničky.

Škatuľové bendžo³⁵

Malé deti sú rodenými hudobníkmi. Deti si môžu vyrobiť bendžo zo škatúľ a z gumičiek a hrať naň. Vyrábanie nástrojov a hra na ne rozvíja u detí základné poznatky o vibráciách, výške a tóne. Učiteľ podnecuje kritické myslenie tým, že deti vyzýva, aby si všímali vyššie a nižšie zvuky. Kladením si otázok, diskutovaním a porovnávaním zvukov deti zistia, že kratšie gumičky vydávajú vyšší zvuk, zatiaľ čo dlhšie gumičky vydávajú nižší zvuk.

Materiál:

- škatuľa od topánok s uzáverom
- kartónový valček (voliteľné)
- veľké gumičky
- paličky alebo ceruzky (voliteľné)
- nožnice

Príprava:

1. Spolu s rodičmi vyrobte bendžá pre celú triedu. Do stredu uzáveru škatule vystrihnite nožničkami oválny otvor.
2. Zatvorte škatuľu týmto uzáverom a cez otvor natiahnite gumičky. Gumičky by mali byť od seba vzdialené približne 2,5 centimetra.
3. Ak chcete, môžete k nemu pripevniť dlhý kartónový valček a ceruzky alebo paličky.

Aktivita: Nechajte deti, aby sa v malých skupinách oboznámili so škatuľovým bendžom a jemne brnkali na gumičkách natiahnutých cez otvor. Opýtajte sa detí, čo si všímajú na zvukoch, ktoré bendžo vydáva pri hre. Vydávajú všetky gumičky rovnaký zvuk? Možno z rôznych tónov vyvodit' závery? Ako možno zvuk pozmeniť?

Možné rozšírenie a obmeny:

- Dajte deťom vo dvojiciach za úlohu nájsť tóny, ktoré na ich škatuľových bendžoch znejú rovnako a odlišne.
- Zadať rôzne rytmy, ktoré budú deti opakovať, napríklad brnk – brnk – pauza, brnk – brnk – pauza. Napovedzte im, že rytmy sú zvukové vzorce. Vyzvite deti, aby si vymysleli vlastné vzorce a navzájom si ich zahrli.
- Zaspievajte si spoločne pieseň v sprievode škatuľového bendža.

³⁵ Tamtiež.

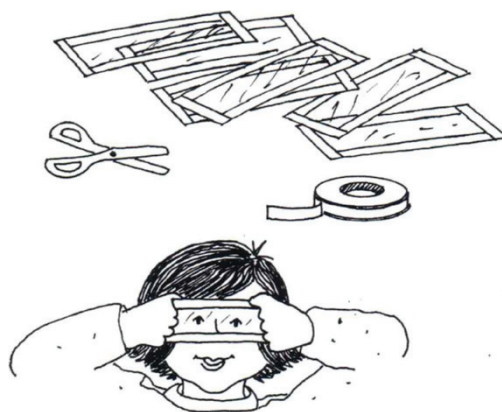

Umelecké aktivity

Priehľadné pásy³⁶

Táto aktivita rozvíja u detí tvorivosť a vyvoláva príjemné pocity.

1. Nachystajte si červené, modré a žlté celofánové alebo acetátové pásy. Z každej farby nastrihajte 2 pásy s rozmermi 12 x 5 cm.
2. Ak použijete acetátové pásy, ostré okraje prelepte maliarskou páskou.

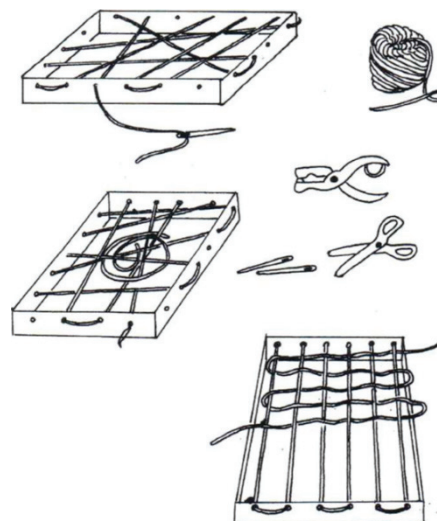

Aktivita: Rozdeľte deti do skupín po štyroch. Každému dieťaťu dajte farebný pás. Povedzte im, aby svoj farebný pás držali proti svetlu a pozreli sa cez ne. Každé dieťa povie niečo, čo je rovnakej farby ako pás – napríklad modrá je voda alebo obloha. Všetky deti by sa mali vystriedať.

Rozdeľte deti do dvojíc s pásmi rôznej farby. Každé dieťa vo dvojici sa pozrie cez prekrývajúce sa pásy a sleduje, aké nové farby vzniknú. Učiteľ dá potom dvojici ďalší pás tak, aby mala každá dvojica červený, modrý aj žltý pás. Nechajte deti, aby skúmali farebné pásy a vymieňali si ich. Keď si všimnete, že deti strácajú záujem, zvolajte ich do jednej skupiny. Každú dvojicu vyzvite, aby pomenovala nové farby a povedala, čo má tú istú farbu.

Možné rozšírenie a obmeny:

- Nechajte deti nastrihať celofán alebo acetát na kúsky a vytvárať si vlastné farebné kombinácie. Acetátové pásy môžu zlepiť páskou dokopy a vyrobiť tak vitrážové okná.
- Nabádajte deti k vyjadreniu emocionálnych a dojmových reakcií vyvolaných farbami. Napríklad: Žlté je slnko a žltá farba mi zlepšuje náladu. Modré je more a mne sa páčia vlny na mori. Oranžový je oheň a oranžová farba ma zohrieva.

Tkanie na škatuli³⁷

Materiál:

- uzáver zo škatule (ideálne kartónovej)
- dierkovačka
- pestrofarebné priadze
- plastová ihla
- nožnice

Príprava: Pripravte uzáver na pletenie tak, že po celom obvode uzáveru škatule vyrazíte dierky vzdialené 1 až 2 cm od seba.

Aktivita: Rozdeľte deti do skupín po dvoch alebo troch a každej skupine ukážte, ako prevliecť priadzu cez dierku a pevne ju uviazať (uzol bude vo vnútri uzáveru). Priadzu prevlečte cez niť a nechajte deti, aby ju prevliekali cez celé veko, dopredu a dozadu cez rôzne dierky. Môžu tak vzniknúť vzory. Ukážte im, ako

³⁶ Prevzaté z Coughlin a kol.: *Step by Step: A Program for Children and Families. Creating Child-Centered Classrooms: 3–5 Years Old*. ISSA

³⁷ Tamtiež.

pomocou priadze inej farby dodajú utkanému dielu ešte viac vzorov a farieb. Stredom môžete prstami prepliesť tretiu priadzu inej farby. Vyzvite deti, aby si vytvorili vlastné vzory.

Ak chcete ešte viac podnietiť umelecký prejav, do utkaného diela vpleťte korálky a pierka.

Deti rady počúvajú o tkaní. **Povedzte im, aby sa členov svojej rodiny opýtali na tradície v ich rodine a krajine. Venujú sa ľudia v ich krajinách tkaniu? Aké farby používajú? Aké vzory? Poproste rodičov a iných ľudí v centre, aby prišli deťom ukázať svoje zručnosti a porozprávať o tkaní vo svojej krajine.**

Tieňohra a bábky na tieňohru³⁸

Na výrobu divadla na tieňohru potrebujete iba bielu látku visiacu na špagáte a jeden alebo dva svetelné zdroje (môžu to byť LED svetlá) a improvizované tieňové divadlo je hotové. Predstavivosti a hre sa medze nekladú.

Postavy si môžete vyrobiť sami – z kartónu, papiera, vlny, kúskov látky či recyklovaného materiálu. Mali by mať podobu existujúcich predmetov, zvierat alebo ľudí či vtipných a imaginárnych postáv.

Postavu môžete nalepiť na paličku alebo konárik.

Materiál:

- látka (biela)
- špagát
- LED svetlá
- kartón
- vlna
- útržky
- baliaci materiál
- konáriky
- lepidlo na drevo
- nožnice

Tipy

Deti sa ponoria do hry a zároveň si budú zlepšovať jazykové schopnosti. Príbehy rozprávajte verbálne aj neverbálne.

Nabádajte deti, aby pri hraní tieňohry používali rôzne ďalšie predmety dennej potreby, ako sú drevená lyžica, metlička a hrnce. Inšpirujte ich, že drevená lyžica sa môže zrazu zjaviť ako obrovská príšera. Ostatné deti, ktoré sledujú tieňohru, by mali hádať, aké predmety sa skrývajú za plachtou. Takisto môžete poprosiť deti a rodiny, aby vyrobili postavy z príbehov, rozprávok a mytológie zo svojej krajiny.

³⁸ Zdroj: karty na tvorivé aktivity, ktoré spoločne vypracovali organizácie Kinderkunst Zentrum Berlin, UNICEF a ISSA v rokoch 2016/2017.

II. Príprava a podpora učiteľov materských škôl

Práca učiteľa materskej školy v utečeneckom tábore môže byť náročná a stresujúca, čo môže viesť k veľkým problémom s ich náborom a udržaním.

V roku 2011 vypracovali organizácie ISSA a DECET (Diversity in Early Care and Education Training Network) dokument s názvom *Diversity and Social Inclusion: Exploring Competencies for Professional Practice for Early Childhood Education and Care* (Rozmanitosť a sociálne začlenenie: analýza kompetencií pre profesionálnu prax v oblasti vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve). Odborníci z praxe z rôznych krajín v ňom odporúčajú súbor všeobecných kompetencií, ktoré si musia jednotliví učitelia materských škôl rozvíjať, aby mohli v mimoriadne zložitých, nepredvídateľných a rozmanitých podmienkach, ktoré sú charakteristické pre našu dobu, pracovať ešte efektívnejšie. Tento dokument môže usmerňovať naše úvahy pri príprave školení a kontinuálneho profesijného rozvoja³⁹.

Preto je výber, odborná príprava a podpora učiteľov veľmi dôležitá. Aby tvorcovia politik v tejto oblasti uspeli, mali by sa podľa UNHCR zamerať na tieto kľúčové prvky:

1. Správne posúdenie potreby učiteľov a potrieb učiteľov.
2. Vymedzenie jasných náborových postupov vrátane štandardov, ktoré učitelia musia spĺňať.
3. Odborná príprava a neustála profesijná podpora.
4. Motivácia – rôzne spôsoby, ako motivovať učiteľov, aby zostali.

V mnohých krajinách však výber učiteľov žiaľ nie je prioritou, čo môže mať neželaný vplyv na deti aj učiteľov.

V tejto kapitole sa budeme zaoberať posúdením potrieb učiteľov, ich odbornou prípravou a kontinuálnym profesijným rozvojom. Tvorcov politiky vyzývame, aby uvedené body brali do úvahy.

Posúdenie potrieb

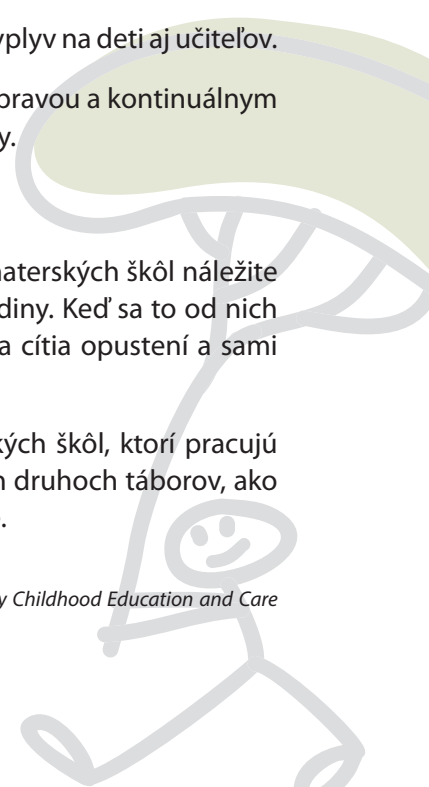
Počiatočná odborná príprava a dokonca ani praktická odborná príprava učiteľov materských škôl náležite nepripraví na prácu v kontexte rozmanitosti a starostlivosti o zraniteľné deti a rodiny. Keď sa to od nich očakáva, sú nervózni, boja sa a dostatočne neveria svojim schopnostiam. Často sa cítia opustení a sami a majú pocit, že nemajú nikoho, kto by im pomohol a odpovedal na ich otázky.

V rámci tohto projektu sme sa rozprávali približne s dvadsiatimi učiteľmi materských škôl, ktorí pracujú s deťmi utečencov v tábore na pevnine aj na Egejských ostrovoch (alebo v iných druhoch tábore, ako sú prijímacie a identifikačné centrá). Výsledky sa nachádzajú v nasledujúcej tabuľke.

Keď sme sa odborníkov z praxe z rôznych krajín opýtali na základné kompetencie a predpoklady na kvalitný výkon v praxi a profesionálny prístup, uviedli nasledovné:

- rešpektovanie rozmanitosti v spoločnosti a rešpektovanie iných spôsobov života
- nezaujatosť,
- otvorená myseľ,
- empatia a porozumenie,
- flexibilita a prispôsobivosť,
- citlivosť (uvedomovanie si potrieb detí aj rodičov) a responzivnosť (konanie na základe tohto uvedomenia),
- podpora pocitu príslušnosti,
- nadšenie – angažovanosť a motivácia,
- tvorivosť pri hľadaní alternatívnych riešení a prístupov,
- vládny a láskyplný prístup.

³⁹ Úplnú verziu dokumentu *Diversity and Social Inclusion: Exploring Competencies for Professional Practice for Early Childhood Education and Care* nájdete na adrese http://www.issa.nl/sites/default/files/Diversity-and-Social-Inclusion_0.pdf.

Lepšia znalosť štruktúr, v ktorých pracujú

- Znalosť toho, ako prijímacie alebo identifikačné centrum funguje, a jeho situácie, príležitosti a možnosti, pokiaľ ide o vytváranie prostredia vhodnejšieho pre deti v rámci centra
- Otázky súvisiace s bezpečnosťou a ochranou detí

Lepšia znalosť situácie detí a rodín

- Informácie o kultúrnom pozadí rodín
- Špecifickosť rôznych kultúr a vierovyznaní v súvislosti s výchovou dieťaťa
- Témy, ktorým by sa učitelia mali vyhýbať alebo pri ktorých by mali byť obozretní z dôvodu kultúrnych rozdielov
- Ako začleniť prvý jazyk rôznych detí

Psycho- logicko-sociálna podpora detí, rodín a učiteľov

- Lepšia znalosť stavu detí a rodín – ako rozpoznať deti, ktoré sú traumatizované, a aké opatrenia prijať
- Rôzne spôsoby, ako zabezpečiť pre deti a rodiny aktivity, ktoré im zmiernia stres a pomôžu prekonávať výzvy
- Ako riešiť náročné problémy
- Ako vytvoriť podporné prostredie v materskej škole v prostredí veľmi nevhodnom pre deti
- Podpora učiteľov pri zvládaní stresu a ťažkých pracovných podmienok

Praktické aktivity

- Zvládanie konfliktov a výziev v triede
- Aktivity rozvíjajúce interakciu a komunikáciu s deťmi a rodičmi v rôznych jazykoch: gréčtine, angličtine a arabčine
- Flexibilný prístup pri súčasnom dodržiavaní osnov materskej školy
- Používanie vzdelávacích materiálov relevantných pre deti utečencov a aktivít, ktoré sú pre ne prínosné
- Viac zábavných a relaxačných aktivít

Podpora medzi kolegami

- Vytvorenie platformy na vzájomnú podporu
- Vytvorenie priestoru na výmenu nápadov a partnerské učenie
- Prístup k príkladom osvedčených postupov z rôznych krajín – prístup k inovatívnym programom a originálnym nápadom, ktoré sa už úspešne uplatňujú

Tieto potreby sme sa usilovali riešiť v tejto príručke a odporúčaných aktivitách v rámci školenia a kontinuálneho profesijného rozvoja.

Školenie

Trvanie a počet účastníkov

Úvodné školenie učiteľov materských škôl by malo trvať aspoň dva a pol dňa, ideálne tri dni. Počet účastníkov by nemal presiahnuť 30.

Prístup, na ktorom sa školenie zakladá

Školenie by malo byť vyváženou kombináciou teoretických vysvetlení a praktických aktivít. Počas interaktívnych stretnutí sa účastníci musia venovať partnerskému učeniu, kritickému mysleniu a diskusií a pracovať vo dvojiciach, v malých či veľkých skupinách. Takisto musia mať priestor na zapájanie sa do rôznych druhov aktivít, ktoré môžu neskôr používať pri práci s deťmi.

Počas školenia by sa ďalej účastníci mali venovať sebareflexii, analyzovať svoje hodnoty, presvedčenia, očakávania a postoj k deťom utečencov a ich rodinám. Školenie by malo byť bezpečným priestorom, v ktorom učitelia materských škôl môžu slobodne vyjadriť svoj názor a potreby a upevňovať si duševné blaho.

Školenie, ktoré odporúčame, sa zakladá na odborných znalostiach a skúsenostiach organizácie ISSA a partnerov s prácou so zraniteľnými deťmi vrátane detí utečencov, ako aj na rôznych zdrojoch, ktoré vypracovali UNICEF, ISSA a nemeckí a grécki partneri z oblasti vývoja v ranom detstve.

Ciele školenia:

1. Pomôcť učiteľom materských škôl zabezpečovať aktivity a podnety pre deti utečencov, ktoré upevňujú ich duševné blaho, rozvoj a učenie.
2. Zvyšovať informovanosť učiteľov materských škôl o tom, že malé deti utečencov potrebujú vlúdne a podporné prostredie, ktoré môže zmierniť účinky toxického stresu a potenciálne traumatických skúseností.
3. Posilňovať schopnosť empatie a kultúrnej citlivosti u učiteľov materských škôl.
4. Predať učiteľom materských škôl základné vedomosti a zručnosti súvisiace s psychologicko-sociálnou pomocou.
5. Predať odborníkom z praxe vedomosti a základné zručnosti potrebné na prácu s deťmi, ktoré nehovoria vyučovacím jazykom.

Očakávané výsledky:

Po školení nadobudnú učitelia materských škôl zručnosti a vedomosti potrebné na to, aby:

1. lepšie chápali potreby maloletých detí utečencov a ich rodín;
2. zlepšili spôsob, akým pracujú s malými deťmi, tým, že im budú zabezpečovať podnetné a obohacujúce príležitosti na učenie vo vlúdnom, v bezpečnom a upokojujúcom priestore vhodnom pre deti;
3. vytvárali denné a týždenné rozvrhy aktivít zamerané na vyvážený rozvoj s cieľom stimulovať pokrok a rozvoj dieťaťa;
4. poskytovali deťom a rodinám psychologicko-sociálnu pomoc;
5. dávali deťom priestor na učenie sa nového jazyka (gréčtiny) a zároveň pomáhali rodinám udržiavať si svoj prvý jazyk; ako aj
6. posilňovali postavenie detí, zvyšovali ich odolnosť a sebaúctu.

Návrh programu

Školenie pre učiteľov materských škôl

1. deň PREČO to robíme	
1. blok (90 min)	Úvod – predstavenie programu (cieľov a účelu) – zásady a hodnoty odporúčaného prístupu – ciele školenia a očakávané výsledky Spoznajme sa – predstavenie účastníkov a diskusia o očakávaniach – vrátane príbehu o mojom mene a výroby kníh a nástenných plagátov s menami – vytvorenie partnerského systému
2. blok (90 min)	Ako vytvoriť vlúdne a inkluzívne prostredie Ako vytvoriť pocit príslušnosti ku komunite Dôležitosť interakcií medzi deťmi a dospelými
3. blok (90 min)	Poskytovanie psychologicko-sociálnej pomoci deťom a rodinám
4. blok (90 min)	Hra – dôležitosť hry – učenie sa hrou – zotavovanie sa pomocou hry

2. deň Na ČO sa treba zamerať a AKO	
1. blok (90 min)	Práca s deťmi a rodinami, ktoré nehovoria po grécky
2. blok (90 min)	Ako využiť umenie a tvorivosť na podporu učenia sa nového jazyka a celostného rozvoja
3. blok (90 min)	Ako využiť umenie a tvorivosť na posilnenie identity, sebadôvery a sebaúcty u detí
4. blok (90 min)	Dôležitosť zrozumiteľnosti, rutiny a plánovania Chvilka v kruhu Regulácia skupiny

3. deň**VÝZVY a potenciálne RIEŠENIA**

1. blok (100 min)	Konkrétne výzvy a situácia detí utečencov a migrujúcich detí a ich rodín, napríklad: – jazyková bariéra – zvládanie stresu u detí a rodín – kultúrne prejavy súvisiace s učením sa v ranom veku – strata motivácie a strach z odlúčenia – ako motivovať rodičov, aby dali deti do materskej školy – proaktívne riešenie stigmy a diskriminácie
2. blok (90 min)	– zapojenie a podpora rodín – komunikácia s rodičmi – aktivity na zapojenie rodičov
3. blok (60 min)	Záverečný blok – kruh obáv a predchádzanie vyhoreniu u učiteľov – plánovanie ďalšieho postupu – zhodnotenie školenia

Kontinuálny profesijný rozvoj a podpora

- a) Vytvorenie **znalostného centra** na **webovom sídle ministerstva školstva a náboženských záležitostí s materiálmi pre učiteľov materských škôl v gréčtine a ďalších relevantných jazykoch** – malo by obsahovať materiály v gréčtine, ktoré možno vytlačiť, knihy, príklady osvedčených postupov z rôznych krajín, odkazy na rôzne webové sídla atď.

Užitočné webové sídla s rôznymi materiálmi (v rôznych jazykoch, ako sú arabčina, perzština, daríjčina atď.):

- **ISSA** – znalostné centrum – <https://www.issa.nl/knowledge-hub>
- **Refugee Trauma Initiative** – <https://www.refugeetrauma.org/resources-1>
- **EADAP** – <https://www.eadap.gr/el/%ce%b1%cf%81%cf%87%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%cf%83%ce%b5%ce%bb%ce%af%ce%b4%ce%b1/>
- **Raising children Australia** – <https://raisingchildren.net.au/> а также ресурсы для родителей на разных языках – <https://raisingchildren.net.au/for-professionals/other-languages>
- **Moving Minds** – <https://movingmindsalliance.org/>

b) Mentorstvo

Je všeobecne známe, že udržateľnú zmenu v praxi učiteľov nemožno dosiahnuť len odbornou prípravou. V dôsledku chýbajúcich zdrojov a zemepisného rozmiestnenia táborov je takmer nemožné zabezpečovať mentorstvo prezenčne. Mali by sa však usporadúvať online stretnutia so školiteľmi alebo s určenými mentormi. Na usporadúvanie individuálnych alebo skupinových stretnutí môžete použiť rôzne online platformy (Zoom, GoToMeeting atď.) alebo môžete komunikovať prostredníctvom aplikácie Skype.

c) Nepretržitá kolegiálna a partnerská podpora

Vyučujúci sa naučia viac, ak môžu požiadať o rady, nápady a pomoc ostatných. Keď vyučujúci pracujú v tímoch, zlepšuje to výučbu. Nikdy nie je dobré, keď sa cítíme sami, najmä keď čelíme novým výzvam alebo skúšame nové veci. Podpora iných môže každého priviesť k novým nápadom a zvyšovať motiváciu, energiu a odhodlanie. Pomáha zmierniť stres, pocit izolácie a beznádeje. Diskusiou o individuálnych skúsenostiach, vedomostiach, postupoch a profesijných hodnotách s inými nadobúdajú vyučujúci väčšiu sebadôveru pri práci. Keď sa pýtajú na názory, skúsenosti a náhľady iných a aktívne počúvajú, čo hovoria, nielenže sa vyučujúci učia, ale aj utužujú svoju komunitu, ktorá spolupracuje s cieľom maximálne podporovať rozvoj a učenie detí, s ktorými pracuje.⁴⁰

Užitočné je aj **vytvoriť partnerský podporný systém** – počas školenia môžete vytvoriť dvojice z učiteľov, ktorí pracujú v rovnakých podmienkach a s podobnými skupinami. Učitelia sa môžu navzájom podporovať cez Skype alebo telefonicky či v skupinách v aplikácii WhatsApp alebo na Facebooku. Vzniknú tak silné tímy učiteľov, ktoré budú spolupracovať a kolaboratívne sa učiť. Zároveň sa zníži riziko vyhorenia u učiteľov.

d) Tvorba vedomostí

Je potrebné vypracovať rôzne materiály s usmerneniami a nápadmi, ktoré pomôžu učiteľovi pri práci a inšpirujú ho. Materiály môžu vypracúvať učitelia aj iní odborníci. Najdôležitejšie je dať odborníkovi z praxe rôzne možnosti, ktoré obohatia ich prácu a prispejú k duševnému blahu detí.

Záverečné pripomienky

V priebehu finalizácie tejto príručky došlo k mnohým nepríjemným udalostiam – počet detí utečencov prichádzajúcich do Grécka, Španielska, Talianska, na Maltu a Cyprus sa v roku 2019 zvýšil o 7 %⁴¹, tábory na ostrovoch boli ešte stále preplnené a materské školy zatvorené. Pandémia COVID-19 ešte viac sťažila životné podmienky utečeneckých rodín a ich malých detí, ktoré zostali izolované, vystresované a ochromené obavami a smútkom. Na začiatku marca sa v celom Grécku prerušili rôzne aktivity vrátane vzdelávacích a sociálnych projektov a obmedzenia sa v priebehu mesiaca stupňovali. Všetky mimovládne organizácie, ktoré v táboroch poskytovali iné ako základné služby, ako napríklad potravinové alebo zdravotnícke zásoby, museli zrazu pozastaviť svoju činnosť a mnohí ich medzinárodní dobrovoľníci sa vrátili domov⁴².

Veríme, že táto príručka bude pomáhať pri práci s deťmi utečencov a ich rodinami v táboroch a materských školách a každom dostupnom priestore tým, že učiteľov materských škôl a členov mimovládnych organizácií inšpiruje a podnieti k novým nápadom a podčiarkne, akú životne dôležitú prácu robia. Pomoc zraniteľným deťom je naša povinnosť, v ktorej by nám nemali brániť ani náročné okolnosti. Musíme využiť svoju predstavivosť a všetky nástroje, ktoré máme k dispozícii, aby sme mali dosah na tieto deti a dali im priestor na hranie a učenie.

Všetkým učiteľom a riaditeľom materských škôl, koordinátorom a ďalším dospelým, ktorí sa starajú o deti a ich duševné blaho, vyjadrujeme uznanie za všetko, čo robia preto, aby vytvorili bezpečné, inšpiratívne a podporné podmienky, v ktorých sa každé dieťa bude rozvíjať a ktoré mu bude prospievať.

⁴⁰ ROADS TO QUALITY I Strengthening Professionalism in Early Childhood Education and Care Systems, s. 14.

⁴¹ <https://www.unicef.org/eca/emergencies/latest-statistics-and-graphics-refugee-and-migrant-children>.

⁴² https://static1.squarespace.com/static/577646af893fc0b5001fbf21/t/5ef0bb675598594c56fcad77/1592835023114/2020-06_RTI_COVID19_REFUGEEESGR.pdf.

Citácie

Center on the Developing Child, Harvard University. *Toxic Stress*.

- <https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/toxic-stress/>

Center on the Developing Child, Harvard University. *Resilience*.

- <https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/resilience/>

Coughlin a kol.: *Step by Step: A Program for Children and Families. Creating Child-Centered Classrooms: 3–5 Years Old*. ISSA.

Coughlin A.P., K.A. Hansen, D. Heller, R.K. Kaufmann, J. Rothschild Stolberg, a K. Burk Walsh: *Step by Step: A Program for Children and Families. Creating Child-Centered Classrooms: 3–5 Years Old*. ISSA.

Child-Centered Democratic Classroom (2019). Publikácia vznikla s podporou nadácie Open Society Foundations a distribuovala ju organizácia International Step by Step Association (ISSA).

Dow, C. (2010). *Young children and movement: the power of creative dance*. Young Children. National Association of Education for Young Children.

- <https://www.naeyc.org/tyc/files/tyc/file/V6N1/Dow2010.pdf>

Diaz, J.O. Prewitt a A. Dayal (2008). *A Sense of Place: A Model for Community-Based Psychosocial Support Programs*. The Australasian Journal of Disaster and Trauma Studies. Zväzok 2008-1.

- https://www.massey.ac.nz/~trauma/issues/2008-1/prewitt_diaz.htm

Fagerholm, K. a R. Verheul (2016). *Safety and Fundamental Rights at Stake for Children on the Move: Call for the EU and European countries to implement a child rights perspective in the reception of migrating children*. Osobitná skupina ENOC Taskforce Children on the move.

- <https://www.dekinderombudsman.nl/system/files/inline/2016KOM.00%20Safetyandfundamentalrightstakeforchildrenonthemove%20%282%29.pdf>

ISSA/DECET (2011). *Diversity and Social Inclusion: Exploring Competences for Professional Practice for Early Childhood Education and Care*.

- http://www.issa.nl/sites/default/files/Diversity-and-Social-Inclusion_0.pdf

Park, M. a C. Katsiaficas (2019). *Mitigating the Effects of Trauma among Young Children of Immigrants and Refugees: The Role of Early Childhood Programs*. Washington, D.C.: Migration Policy Institute.

- <https://www.migrationpolicy.org/research/mitigating-effects-trauma-youngchildren-immigrants-refugees>

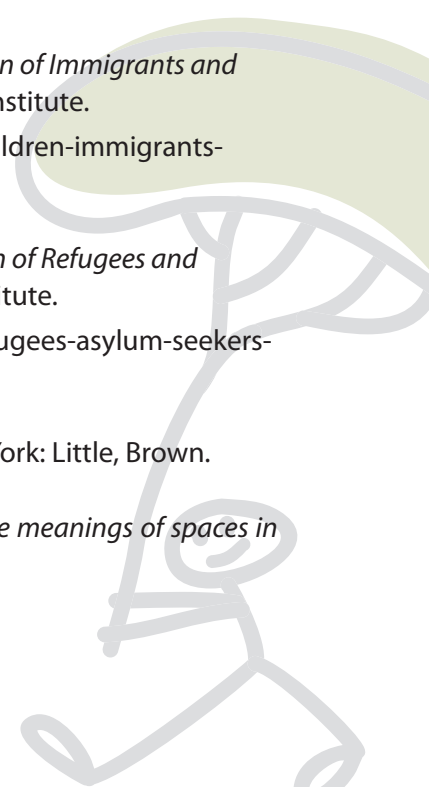
Park, M., C. Katsiaficas a M. McHugh (2018). *Responding to the ECEC Needs of Children of Refugees and Asylum Seekers in Europe and North America*. Washington, D.C.: Migration Policy Institute.

- <https://www.migrationpolicy.org/research/responding-ecec-needs-childrenrefugees-asylum-seekers-europe-north-america>

Ratey, J. (2008). *SPARK: The revolutionary new science of exercise and the brain*. New York: Little, Brown.

Refugee Trauma Initiative (2020). *The Impact of COVID-19 on Refugees in Greece. The meanings of spaces in ECEC centres: a literature review*, EDUCAS project, 2019.

- <https://www.issa.nl/content/meanings-spaces-ecec-centres-literature-review>

Tankersley, D., S. Brajkovic, S. Handzar, R. Rimkiene, R. Sabaliauskiene, Z. Trikić, a T. Vonta (2010). *Putting knowledge into practice: A guidebook for educators on ISSA's Principles of Quality Pedagogy*. Holandsko: International Step by Step Association.

Tankersley, D. a M. Ionescu (Coordinator) (2015). *Roads to Quality. Strengthening Professionalism in Early Childhood Education and Care Systems*. Holandsko: International Step by Step Association.

- https://www.issa.nl/sites/default/files/pdf/Publications/quality/ISSA-Roads_to_Quality.pdf

Trikić, Z. a M. Ionescu (Ed.) (2012). *Building Opportunities in Early Childhood from the Start, the Teachers' Guide to Good Practices in Inclusive Early Childhood Services*, Roma Education Fund.

- <http://ftp.issa.nl/sites/default/files/AGS%20Good%20Practice%20Guide.pdf>

INTERNATIONAL
STEP by STEP
ASSOCIATION

refugees
trauma
initiative

